

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (42) 2021

Черкаси
2021

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР»

<http://fp.cibs.ubs.edu.ua>

№ 2 (42) 2021

У журналі публікуються статті українською, російською, англійською та польською мовами.

Виходить 4 рази на рік.

Засновник:

Університет банківської справи, 79007, Україна, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 11

Видавець:

Черкаський навчально-науковий інститут Університету банківської справи.

18028 м. Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 164.

Включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б з питань економіки (наказ МОНУ No 886 від 02.07.2020) та провідних міжнародних наукометричних баз: *Index Copernicus*, *EBSCO Publishing (США)*, *Open Academic Journal Index (OAJI)*,

Рекомендовано до поширення в мережі «Інтернет» вченою радою Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи, протокол No 8 від 22 червня 2021 року. При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове.

Редакційна колегія

Головний редактор:

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Університету банківської справи (Україна)

Заступник головного редактора:

ПАНТЄЛЄЄВА Наталія Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, заступник директора Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи (Україна)

Відповідальний секретар:

ЧЕПЕЛЮК Ганна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи (Україна)

Члени редколегії:

АНДРІЙВ Василь Михайлович, доктор юридичних наук, професор кафедри трудового права та соціального забезпечення Київський національний університет ім Шевченка (Україна)

БАГОРКА Марія Олександрівна, доктор економічних наук, завідувач кафедри маркетингу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (Україна)

ВИРВИЦКА Магдалена, доктор наук, професор, професор факультету інженерії менеджменту Познанського політехнічного університету (Республіка Польща)

ГРАБІНСЬКА Барбара, Ph. D., ад'юнкт кафедри фінансів Краківського економічного університету (Республіка Польща)

ГРАСІС Яніс, доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, заступник декана юридичного факультету Ризького університету імені Страдіня (Республіка Латвія)

ДМИТРЕНКО Ірина Миколаївна, доктор економічних наук, професор Національного центру обліку та аудиту, Національна академія статистики, обліку та аудиту (Україна)

ДУНСЬКА Маргарита, доктор економічних наук, професор, заступник декана факультету бізнесу, менеджменту та економіки Латвійського університету (Республіка Латвія)

ЗАЙНАЛОВ Жахонгір Расулович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Самаркандський інститут економіки і сервісу (Узбекистан)

КУЗНЄЦОВА Анжела Ярославівна, доктор економічних наук, професор, ректор Університету банківської справи (Україна)

МІЩЕНКО Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри банківської справи та фінансових технологій навчально-наукового інституту банківських технологій та бізнесу Університету банківської справи (Україна)

МИКОЛЕНКО Віктор Андрійович, доктор юридичних наук, професор кафедри управління в сфері цивільного захисту, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля (Україна)

МОСКАЛЕНКО Сергій Іванович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету (Україна)

ПАШКЯВІЧЮС Арвідас, доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри фінансів економічного факультету Вільнюського університету (Республіка Литва)

ПРОКОПЕНКО Наталія Семенівна, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», радник податкової служби І рангу (Україна)

РОГОВА Наталія Василівна, кандидат економічних наук, доцент, директор Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи (Україна)

СЕМБІЄВА Лязат Миктибеківна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного аудиту Євразійського національного університету імені Л.М. Гумільова (Республіка Казахстан)

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна, доктор економічних наук, професор Інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка» (Україна)

ХАБЕР Йозеф Антоні, Ph. D., професор Школи бізнесу Познані (Республіка Польща)

ШЕБЕКО Костянтин Костянтинович, доктор економічних наук, професор, ректор Поліського державного університету (Республіка Білорусь)

Адреса редакційної колегії

Черкаський навчально-науковий інститут Університету банківської справи,
 вул. В'ячеслава Чорновола, 164, м. Черкаси, 18028, тел.: (050) 640-38-84, e-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua

© Черкаський навчально-науковий інститут
 Університету банківської справи, 2021

Ministry of Education and Science of Ukraine
Banking University
Cherkasy Educational-Scientific Institute

FINANCIAL SPACE

THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

No 2 (42) 2021

Cherkasy
2021

ELECTRONIC SCIENTIFIC EDITION
THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
«FINANCIAL SPACE»

<http://fp.cibs.ubs.edu.ua>

No 2 (42) 2021

Contributions to the Journal are accepted in Ukrainian, Russian, English and Polish.

Published 4 times a year.

Founder:

Banking University
79007 Lviv, Sichovykh Striltsiv str., 11.

Publisher:

Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University
18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164.

Included in the List of research and professional publications of Ukraine on economics
(Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886 of July 2, 2020)

Recommended for online publication by the Academic Council of Cherkasy educational-scientific Institute
of the Banking University by protocol No 8 of June 22, 2021.

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.

Editorial Board

Editor-in-Chief:

Alexander BARANOVSKY, Doctor of Economics,
Professor, Vice Rector for Research Affairs of Banking
University (Ukraine)

Deputy Editor:

Nataliia PANTIELIEIEVA, Doctor of Economics,
Associate Professor, Deputy Director of Cherkasy
Educational-Scientific Institute of Banking University
(Ukraine)

Executive Secretary:

Hanna CHEPELIUK, Candidate of Science
(Economics), Associate Professor of the Department of
Finance and Banking, Cherkasy Educational and
Scientific Institute of Banking University (Ukraine)

Members of the editorial board:

Vasyl ANDRIYIV, Doctor of Law, Professor of the
Department of Labor Law and Social Security, Kyiv
National University named after T. Shevchenko (Ukraine)

Maria BAGORKA, Doctor of Economics, Head of the
Department of Marketing, Dnipropetrovsk State Agrarian
and Economic University (Ukraine)

Magdalena WYRWICKA, Doctor of Science,
Professor, Professor of the Faculty of Management
Engineering, Poznan Polytechnic University (Poland)

Barbara HRABINSKA, PhD, Associate Professor,
Department of Finance, Krakow University of Economics
(Republic of Poland)

Janis GRASIS, Doctor of Law, Associate Professor,
Leading Researcher, Deputy Head of the Faculty of Law
of the Stradin University of Riga (Latvia)

Irina DMITRENKO, Doctor of Economics, Professor
of the National Center for Accounting and Auditing,
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing
(Ukraine)

Margarita DUNSKA, Doctor of Economics, Professor,
Deputy Dean of the Faculty of Business, Management
and Economics of the University of Latvia (Republic of
Latvia)

Djaxongir ZAYNALOV, Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Finance, Samarkand Institute
of Economics and Service (Uzbekistan)

Anzhela KUZNYETSOVA, Doctor of Economics,
Professor, Rector of Banking University (Ukraine)

Svetlana MISHCHENKO, Doctor of Economics,
Professor, Professor of the Department of Banking and
Finance Technologie Institute of Banking Technologies
and Business of the Banking University (Ukraine)

Victor MYKOLENKO, Doctor of Law, Professor of
the Department of Civil Defense Management, Cherkasy
Heroes of Chernobyl Fire Safety Institute (Ukraine)

Sergey MOSKALENKO, Doctor of Law, Associate
Professor, Professor of the Department of Law and Legal
Regulation of Aviation Activities, Kirovohrad Flight
Academy of the National Aviation University (Ukraine)

Arvidas PASHKIAVICHUS, Doctor of Social
Sciences, Professor, Head of Department of Finance
Faculty of Economics University of Vilnius (Republic of
Lithuania)

Natalia PROKOPENKO, Doctor of Economics,
Professor, Vice Rector of the Private higher educational
institution «European University», Adviser of the
Revenue Service of the 1-st rank (Ukraine)

Nataliya ROGOVA, Ph. D. in Economics, Associate
Professor, Director of Cherkasy Educational-Scientific
Institute of Banking University (Ukraine)

Tamara SMOVZHENKO, Doctor of Economics,
Professor, Lviv Polytechnic National University
(Ukraine)

Lyazzat SEMBIEVA, Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of State Audit of the
Eurasian National University named after L.M. Gumilev
(Kazakhstan)

Anthony Joseph HABER, Ph. D., Professor of School
of Business, Poznan (Republic of Poland)

Konstantin SHEBEKO, Doctor of Economics,
Professor, Rector of Polessky State University (Republic
of Belarus)

Editorial office address:

Cherkasy educational-scientific institute of the Banking University
18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164, tel.: (050) 640-38-84, e-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua

ЗМІСТ / CONTENT

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна <i>МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ</i>	6
Parasii-Verhunencko Iryna <i>METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF STATE-OWNED ENTERPRISES</i>	13
Lisa Inara <i>FORMATION OF THE STATE STRATEGY FOR SOLVING PROBLEMS OF THE HOUSING SECTOR IN LATVIA</i>	16
Ліса Інара <i>ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРУ ЛАТВІЇ</i>	22
Ravuk Olga, Lisa Inara <i>NEW CHALLENGES OF HOUSING POLICY IN LATVIA IN THE CONDITIONS OF COVID-19</i>	25
Павук Ольга, Ліса Інара <i>НОВІ ВИКЛИКИ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЛАТВІЇ В УМОВАХ COVID-19</i>	40
Брайченко Сергій Миколайович, Колісник Артем Семенович, Майстренко Світлана Віталіївна, Фоменко Валентина Миколаївна <i>ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ</i>	45
Braichenko Serhii, Kolisnyk Artem, Maistrenko Svitlana, Fomenko Valentyna <i>LEGAL ASPECTS OF ORGANIZATION OF CASHLESS SETTLEMENTS IN THE ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES</i>	51
Voznyuk Mykola, Pankiv Oleg, Bohiv Roman <i>THEORETICAL ASPECTS OF THE COMMUNAL OBJECTS ENERGY SAVING CONCEPT</i>	54
Вознюк Микола Андрійович, Паньків Олег Романович, Богів Роман Євгенович <i>ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ КОМУНАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ</i>	66
Оніщенко Ганна Василівна <i>ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ</i>	70
Onischshenko Hanna <i>THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FISCAL POLICY</i>	81

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.171417](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.171417)

УДК 636.91

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ПАРАСІЙ-ВЕРГУНЕНКО Ірина Михайлівна

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри податкового менеджменту та

фінансового моніторингу ДВНЗ «Київський

національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6506-6965>

e-mail: iparasiy@gmail.com

Анотація. В статті обґрунтовано необхідність розроблення сучасної системи аналітичних індикаторів оцінювання ефективності управління об'єктами державної власності. Метою даного дослідження є розроблення методологічних засад аналізу ефективності діяльності державних підприємств через визначення завдань, принципів, основних етапів такої оцінки, удосконалення системи аналітичних показників.

Ключові слова: державне підприємство, державне регулювання, державний сектор, ефективність, управління, критерії.

Постановка проблеми. Проблема удосконалення системи управління об'єктами державної власності є надзвичайно актуальною для України. Держава продовжує виступати власником значної частини економічних активів і здійснює масштабну комерційну діяльність. Проте існуюча система управління не забезпечує ефективного функціонування державного сектора. Державний сектор значно поступається приватному сектору за рівнем ефективності господарської дія-

Аннотация. В статье обоснована необходимость разработки современной системы аналитических индикаторов оценивания эффективности управления объектами государственной собственности. Целью данного исследования является разработка методологических основ анализа эффективности деятельности государственных предприятий путем определения задач, принципов, основных этапов такой оценки, усовершенствования системы аналитических показателей.

Ключевые слова: государственное предприятие, государственное регулирование, государственный сектор, эффективность, управление, критерии.

льності. При досить високому рівні витрат (адміністративних та фінансових) управління державною власністю не приносить до державного бюджету відповідних доходів.

Важливим інструментом забезпечення дієвого управління державними підприємствами є моніторинг цього процесу для виявлення недоліків та своєчасного впровадження необхідного комплексу заходів. Для забезпечення комплексності та об'єктивності оцінки аналіз ефективності управління

об'єктами державної власності здійснюється на двох рівнях: на першому - безпосередньо державними підприємствами; на другому - Міністерством фінансів України, Фондом Державного майна та іншими органами, які здійснюють контроль за ефективністю використання державного майна.

В цьому контексті особливої актуальності набуває облікова інформація про фіскальні ризики, доходи, витрати, результати діяльності державних підприємств, систему мотивації персоналу, яка в умовах застосування МСФЗ суттєво залежить обраної облікової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки пріоритетним напрямом державної політики є максимізація ефективності використання державної власності, в цілях результативного функціонування державного сектору, діяльність якого спрямована на забезпечення інтересів держави та виконання своїх безпосередніх публічних функцій в інтересах свого суспільства.

Проблемам оцінювання ефективності діяльності державних підприємств присвячено наукові праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема: М. Білик [1], О.Длугопольського [2], Т.Коляди та Н. Кузьменко [3], І. Космідайло [4], Є.Панкратьєвої [5], О.Таранич [7], В. Хомутенко та, А. Хомутенко [11] та ін.

Попри значний внесок вказаних вчених у дану проблематику й досі залишаються невирішеними питання обґрунтування об'єктивних критеріїв та релевантної системи індикаторів для формування узагальнюючої оцінки ефективності управління об'єктами державної власності.

Метою статті є розроблення методологічних засад аналізу результативності (ефективності) діяльності державних підприємств, яка має бути врахована при розробленні політики заохочення персоналу на основі нових інформаційних можливостей, які створюються в процесі запровадження МСФЗ, та з врахуванням особливостей цілей і завдань, що постають перед державними підприємствами, спрямованих та збереження та примноження державної власності.

Виклад основних результатів. Критерії визначення ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки встановлюються з метою оцінки ефективності виконання за звітний період суб'єктом управління своїх функцій, визначених відповідно до чинного законодавства.

При обґрунтуванні критеріїв ефективності діяльності державних підприємств слід враховувати їх основні ознаки:

– повне чи часткове базування на державній власності. В першому випадку держава виступає єдиним власником і постачальником капіталу. В другому випадку – це змішані підприємства, в яких державний і приватний капітал є джерелом фінансування комерційних проектів, але за умови, що частка першого є домінуючою і держава має можливість здійснювати стратегічне управління підприємством;

– цільове спрямування діяльності підприємства на реалізацію суспільних благ та громадської користі. Реалізація суспільної користі, зазвичай, спрямована на зростання сукупного капіталу суспільства та може бути ни-

зкорентабельною або взагалі збитковою [6].

Критеріями визначення ефективності управління будь-якими підприємствами є рівень значення чи відповідність виконання вимог щодо системи показників, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності, стан використання та збереження державного майна суб'єктами господарювання державного сектора економіки, які належать до сфери повноважень суб'єктів управління.

Вирішальну роль в оцінюванні критеріїв ефективності діяльності державних підприємств відіграє позиція власника (держави) відносно цілей та завдань, які висуваються перед ними. Підсумовуючи існуючі задекларовані методичні підходи до такої оцінки та враховуючи особливі цілі функціонування державних підприємств, слід виокремити такі види ефективності: соціальна; бюджетна; економічна; цільова. В межах кожного виду ефективності мають бути встановлені відповідні показники та їх критеріальні значення, які можуть різнитися для різних підприємств залежно від цілей створення таких підприємств, їх ролі в розвитку економіки країни, стратегії їх розвитку, особливостей зовнішнього середовища, в якому функціонують підприємства тощо.

Важливим інструментом забезпечення дієвого управління державними підприємствами є моніторинг цього процесу для виявлення недоліків та своєчасного впровадження необхідного комплексу заходів. З цих позицій заслуговує на увагу розгляд методичних положень, які закріплено в нормативно-правових актах України, з метою їх уточнення та удосконалення.

При формуванні системи оціночних показників для аналізу соціальної ефективності, слід враховувати, що вона включає два аспекти, зокрема соціальний ефект від функціонування підприємства для суспільства в цілому та соціальний ефект для працівників конкретного підприємства.

Перший аспект передбачає врахування виконання стратегічних планових завдань, пов'язаних зі зміною якісних характеристик покращення рівня життя населення країни і проявляється в таких показниках як зростання зайнятості населення, зниження безробіття, збільшення середнього рівня заробітної плати, кількість та якість послуг соціальної значущості, що надаються підприємством (покращення стану медичного обслуговування населення, покращення екологічної безпеки, зменшення рівня злочинності в країні, покращення соціального захисту населення, здешевлення витрат населення на відповідні послуги та підвищення їх якості - транспортні, адміністративні, соціальний захист). Слід зазначити, що даний аспект взагалі не враховується в Методичних рекомендаціях [8], що нівелює соціальні цілі створення окремих видів державних підприємств в масштабах держави. Проблема оцінки ефективності діяльності таких суспільно значущих державних підприємств пов'язана з тим, що виміряти результати їх діяльності (головною метою яких є задоволення суспільно значущих потреб) доволі складно, а оцінка соціальної складової зводиться лише до оцінювання соціальної захищеності працівників лише на рівні підприємства.

Другий аспект соціальної ефективності передбачає підвищення рівня соціального захисту працівників дер-

жавного підприємства, який може проявлятися у підвищенні середнього рівня заробітної плати, розширенні соціального пакету працівникам підприємства, відсутності фактів прострочки виплати заробітної плати, соціальному захисті прав працівників, покращенні корпоративної культури та умов праці тощо.

Бюджетна ефективність. Даний напрям оцінювання пов'язаний з виконанням плану за показником чистого прибутку державних підприємств, оскільки від цього залежить обсяг податкових відрахувань в бюджет (державний чи місцевий). Він залежить від обсягу отриманого доходу та витрат підприємства. До сум перерахованих в бюджет відносять надходження від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, встановлених діючим законодавством, в частині надходжень, що формують доходну частину бюджету. Також до таких надходжень належать дивіденди, що сплачуються державним підприємством власнику (державі). Тому цілком виправданим є включення до критеріїв ефективності показники виконання плану за обсягом чистого прибутку та прибутку до оподаткування.

Напрямку з бюджетною ефективністю пов'язана економічна ефективність, яка корелює з показниками виконання бюджету в частині виконання плану за розміром чистого прибутку та відрахувань у бюджет, і визначається за загальноприйнятими методиками, що передбачають співставлення отриманого результату з витратами, понесеними на його отримання. Зазвичай, для такої оцінки використовуються різні показники рентабельності, проте вони не увійшли до складу критеріїв ефективності діяльності

державних підприємств згідно останніх Методичних рекомендацій [8, 9], що суперечить стандартним підходам до оцінки економічної ефективності. Економічна ефективність може проявлятися також через визначення показників фінансової стійкості підприємства, які характеризують фінансову стабільність суб'єкта господарювання, що безпосередньо впливає на стабільність економіки країни в цілому. В діючих методичних рекомендаціях [8] з 11 економічних показників 3 критерії (коефіцієнт покриття, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт платоспроможності) припадають саме на оцінку фінансової стійкості підприємств, що фактично не відображає сутність поняття «ефективність діяльності».

Крім вище зазначених видів ефективності діяльності державних підприємств в зарубіжних країнах виділяють ще й цільову ефективність, яка фактично визначається через співставлення цілей створення окремих видів державних підприємств (зокрема унітарних та казенних) з фактичним досягненням поставлених цілей.

Оцінка цільової ефективності діяльності окремих підприємства, яка спрямована на реалізацію суспільних благ та громадської користі, що проявляється у зростанні сукупного капіталу суспільства, не може базуватися на показниках рентабельності, оскільки в більшості випадків діяльність таких підприємств є низькорентабельною або взагалі збитковою. Оцінка цільової ефективності має здійснюватися для підприємств, що створені з метою виконання особливо важливих завдань та цілей державного рівня, зокрема:

– здійснення допомоги тим значущим економічним видам діяльності, що забезпечують розвиток стратегічних напрямів економіки країни та науково-технічного прогресу;

– підтримка та розвиток тих державних підприємств, які виконують специфічні функції, зокрема спрямованих на посилення національної безпеки (військової та цивільної безпеки населення, обороноздатності країни, боротьби за стихійними лихами та пандемією). Зазвичай вони взагалі не орієнтовані на отримання прибутку, тому критерії ефективності їх діяльності визначаються якістю та повнотою виконання специфічних функцій;

– реформування та оздоровлення тих видів діяльності, секторів економіки, що перебувають у кризових умовах, проте мають важливе значення для суспільства в цілому;

– здійснення допомоги тим підприємствам, що займаються питаннями екології та її покращенням, охороною навколишнього середовища, боротьбою з глобальними негативними кліматичними процесами, на виконання стратегій держави пов'язаних з участю у міжнародних угодах, шляхом будівництва очисних споруд, заводів з переробки сировини та технологічних відходів, запровадження безвідходного виробництва, розвитку альтернативних джерел енергетики тощо.

Постановою КМУ № 999 від 3 листопада 2010 р. «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» [7] визначено перелік цих критеріїв. Вважаємо, що оцінка ефективності діяльності таких підприємств, має здійснювати за індивідуально встановленими показниками

ефективності для кожного з них, з визначенням задач виробничого та соціального характеру.

Основними завданнями побудови системи ключових показників (критеріїв) ефективності роботи державних підприємств мають бути:

– аналіз місії та стратегії компанії, визначення стратегічних цілей і завдань та встановлення взаємозв'язку між ними;

– розроблення переліку ключових індикаторів ефективності управління державними підприємствами відповідно до стратегічних цілей компанії, а також методики їх розрахунку та визначення критеріальних значень;

– формування механізму встановлення цільових значень критеріїв ефективності;

– розроблення процедур, що забезпечують реалізацію процесу підготовки ініціатив для досягнення стратегічних цілей;

– упорядкування повноважень окремих посадових осіб відповідно до поставлених цілей функціонування державних осіб;

– узгодження показників ефективності з системою відповідальності посадових осіб за реалізацію стратегічних цілей та завдань на рівні окремих сегментів діяльності, бізнес-одиниць та бізнес-функцій;

– розроблення процедур, що забезпечують моніторинг виконання планових завдань за ключовими показниками ефективності.

Узагальнення досліджень в рамках даної проблематики дало змогу виокремити такі основні принципи побудови системи ключових показників ефективності діяльності державних підприємств:

– комплексність оцінювання ефективності діяльності державних підприємств, враховуючи мету їх створення;

– можливість кількісного виміру показників;

– мінімальна достатність ключових показників ефективності та відсутність дублюючих показників;

– прозорість ключових показників ефективності та транспарентність облікової інформації про стан їх виконання;

– комбінування показників стратегічних цілей розвитку компанії та тактичних напрямів їх досягнення;

– можливість контролю за відхиленнями від встановлених планових значень показників;

– орієнтація на зростання фінансових та виробничих результатів діяльності державних підприємств, збереження та примноження державного майна.

Висновки. При виборі критеріїв ефективності управління державними підприємствами запропоновано враховувати особливості їх діяльності. Це дозволить оперативно виявити недоліки в системі управління державними підприємствами і розробити пропозиції щодо підвищення ефективності їх функціонування, оскільки, незважаючи на специфічні риси та соціально-економічну спрямованість своєї діяльності, вони повинні максимально ефективно використовувати наявні фінан-

сові, матеріальні та трудові ресурси, що відповідає суспільним інтересам.

Дієвий контроль за ефективністю використання державного майна значною мірою залежить від інформаційного забезпечення управління, яке в умовах використання МСФЗ, суттєво залежить від облікової політики підприємств.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що удосконалення методичних підходів до формування критеріїв ефективності управління державними підприємствами має відбуватись в таких напрямках:

– перелік показників та їх оціночні значення для визначення ефективності діяльності необхідно диференціювати залежно від видів державних підприємств, їх функцій та завдань;

– склад показників ефективності необхідно переглянути на предмет їх відповідності сутності поняття «ефективність», для чого пропонується включити в діючі методичні рекомендації показники рентабельності діяльності або показника «ліміт витрат на 1 грн. доходу»;

– показники ефективності діяльності мають сприяти розвитку державних підприємств, слугувати базою для планування та контролю за їх діяльністю та прийняття рішень оцінки ефективності роботи управлінського складу та мотивації їх праці.

Список використаної літератури

1. Білик М. Д. Фінансові проблеми державних підприємств. *Фінанси України*. 2004. №6. С.70-82.
2. Длугопольський О. Концептуальні засади функціонування державного сектору у глобалізованій економіці. *Фінанси України*. 2008. №4. С.11-22.

3. Коляда Т. А., Кузьменко Н. В. Управління корпоративними правами держави: оцінка ефективності та напрями реформування. *Бізнес Інформ*. 2019. №8. С. 45–52.
4. Космідайло І.В. Методичні питання оцінки ефективності управління державними підприємствами. Методичні питання оцінки ефективності управління державними підприємствами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. №21. С.28-29.
5. Панкратьєва Є.В. Про ефективність методичних підходів до аналізу фінансово-господарської діяльності державних підприємств України. *Ефективна економіка*. 2013. №10. С.89-91.
6. Парасій-Вергуненко І.М., Самборська-Музичко Ю.О., Гнилицька Л.В. Економічна сутність державних підприємств, їх види та класифікація. *Фінанси України*. 2020. №10. С. 95-111.
7. Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Постанова Кабінету Міністрів України № 999 від 3 листопада 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2010-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 18.04.2021 р.)
8. Про затвердження Методичних рекомендацій застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 253 від 15.03.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0253731-13#Text>. (дата звернення: 18.04.2021 р.)
9. Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності. Постанова КМУ № 832 від 19 червня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0314665-07#Text>. (дата звернення: 18.04.2021 р.)
10. Таранич О.В., Ярошенко О.П. Ефективність управління об'єктами державного сектору України. *Економіка і організація управління*. 2019. №1 (33). С.103-109.
11. Хомутенко В.П., Хомутенко А.В. Компаративний аналіз ефективності управління об'єктами державної власності. *Причорноморські економічні студії*. 2019. №2 (47). С. 121-126.

JEL Classification: H3, H8

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF STATE-OWNED ENTERPRISES

PARASII-VERHUNENKO Iryna

Doctor of Economic Sciences, Professor

Department of Tax Management and Financial Monitoring

Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6506-6965>

e-mail: iparasiy@gmail.com

Abstract. *The necessity of working out a modern system of analytical indicators of evaluating an effect of managing objects of the state property is well-grounded in the article. The purpose of this study is to develop methodological principles for analyzing the effectiveness of state-owned enterprises by defining tasks, principles, main stages of such assessment, improving the system of analytical indicators.*

Keywords: *state-owned enterprise, state regulation, public sector, efficiency, management, criteria.*

The necessity of working out a modern system of analytical indicators of evaluating an effect of managing objects of the state property is well-grounded in the article. It is brought in an end that the existing system of management doesn't provide the effective functioning of the state sector and the criteria of its evaluation don't answer the key targets of its functioning. The main aim of this research is to work out methodological principles of the analyses of the effective work activity of state enterprises which are to be taken into account while working out the policy of the personnel encouragement, while the methodical approach is being well – grounded to the analyses of fiscal risks with the taking into account the peculiarities of tasks and targets which arise in front of the state

enterprises and are aimed at the preservation and increasing of the state property.

The main signs are marked out and must be taken into account during the formation of the criteria of the effectiveness of the activity of state enterprises especially: full or part ownership of the corporative rights of the enterprise; the target directing of the enterprise activity at the realization of social wealth and common usefulness. A critical analyses according to the ensuring and law in force of the evaluation of state enterprises activity have been made and the direction of its perfection has been made. The evaluation of the state enterprises activity is offered to be performed in four kinds of the effectiveness: social, budget, economical and target. The necessity to the formation of the analytical system of the

indicators within each kind of the effectiveness has been well – grounded.

It is brought to an end that active methodical recommendations according the activity of state enterprises activity evaluation do not take into account such aspects as social branding of the functioning of the enterprises for the society in whole and target effectiveness which is settled through the target comparison of the creation separate kinds of state enterprises with their factual attainments. The main demands to the procedures of evaluation of target effectiveness of the enterprise to the common interest are systematized. The most important tasks and stages of creating key indices of the state activity effectiveness are brought to an end and they are: the mission analyses and strategic targets of the company, formation the system of effectiveness indicators according to their four kinds;

working out a methodology of calculation such indices and foundation their criteria meanings: monitoring of planed fulfillment accomplishing; working out preparations for the achievement of strategic targets and fulfillment of the set tasks; bringing to the agreement the indices of the effectiveness with the system of the people holding positions responsibility for the such tasks at the enterprises level in whole, separate segments of the activity, business functions and business individuals. Key principles of creation the key systems of effective management of the objects of state ownership to which is proposed to refer to: complex evaluation, the possibility of quantity evaluation, the absence of dubbing indices, transparency and limpidity of the information; combined indices; fullness and information sufficiency for the control for their fulfillment.

References

1. Bilyk, M. D. (2004). Finansovi problemy derzhavnykh pidpriemstv. [Financial problems of state enterprises]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 6, 70-82 [In Ukrainian].
2. Dluhopolskyi, O. (2008). Kontseptualni zasady funktsionuvannia derzhavnoho sektoru u hlobalizovani ekonomitsi. [Conceptual principles of public sector functioning in a globalized economy]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 4, 11-22 [In Ukrainian].
3. Koliada, T.A. & Kuzmenko, N.V. (2019). Upravlinnia korporatyvnymy pravamy derzhavy: otsinka efektyvnosti ta napriamy reformuvannia. [Management of corporate rights of the state: evaluation of efficiency and directions of reform]. *Biznes Inform – Business Inform*, 8, 45-52 [In Ukrainian].
4. Kosmidailo, I.V. (2010). Metodychni pytannia otsinky efektyvnosti upravlinnia derzhavnymy pidpriemstvamy [Methodical questions of an estimation of efficiency of management of the state enterprises]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 21, 28-29 [In Ukrainian].

5. Pankratieva, Ye.V. (2013). Pro efektyvnist metodychnykh pidkhodiv do analizu finansovo-hospodarskoi diialnosti derzhavnykh pidpriemstv Ukrainy [On efficiency of methodical approaches to analysis of financial and economic activities of Ukrainian public enterprises]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, 10, 89-91 [In Ukrainian].
6. Parasii-Verhunenکو, I.M., Samborska-Muzychko, Yu.O. & Hnylytska, L.V. (2020). Ekonomichna sutnist derzhavnykh pidpriemstv, yikh vydy ta klasyfikatsiia [Economic essence of state enterprises, their types and classification]. *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*, 10, 95-111 [In Ukrainian].
7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on determining the criteria for classifying objects of state property as those of strategic importance for the economy and security of the state № 999. (2010, November 03). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/999-2010-%D0%BF#Text> [In Ukrainian].
8. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the statement of Methodical recommendations of application of criteria of definition of efficiency of management of objects of state property № 253. (2013, March 15). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0253731-13#Text> [In Ukrainian].
9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Procedure for monitoring the implementation of functions for the management of state property and the criteria for determining the effectiveness of management of state property № 832. (2007, June 19). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0314665-07#Text> [In Ukrainian].
10. Taranych, O.V. & Yaroshenko, O.P. (2019) Efektyvnist upravlinnia ob'ektamy derzhavnogo sektoru Ukrainy. [Effective management of public sector facilities in Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia - Economics and organization of management*, 1 (33), 103-109 [In Ukrainian].
11. Khomutenko, V.P. & Khomutenko, A.V. (2019). Komparatyvnyi analiz efektyvnosti upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti. [Comparative analysis of the effectiveness of state property management]. *Prychornomorski ekonomichni studii - Black Sea Economic Studies*, 2 (47), 121-126 [In Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.172326](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.172326)

JEL Classification: L78, R31

FORMATION OF THE STATE STRATEGY FOR SOLVING PROBLEMS OF THE HOUSING SECTOR IN LATVIA

LISA Inara*Baltic International Academy**SIA POLFIX, director, Latvia*ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3087-1846>e-mail: Inara.lisa@gmail.com

Abstract. *The article deals with the basic principles of development of a housing construction strategy to create a comfortable urban environment. As cities grow, there is a need for new concepts and approaches to urban space planning to improve environmental friendliness and energy efficiency. The author analyzed and systematized the main trends in the development of the housing sector in Latvia and investigated the possibilities of using low-rise construction solutions for arrangement of existing territories. The main purpose is to develop a theoretical basis and practical recommendations for development of a strategy for solving the problems of the housing sector in Latvia using the low-rise construction projects.*

Key words: *housing sector, low-rise construction, construction development in Latvia, development efficiency parameters.*

The problem statement. In Latvia, based on the experience of other socially advanced countries, provision of affordable and comfortable housing to the population in need of better housing conditions should be one of the priority tasks of social and economic development. Based on foreign experience, introduc-

Аннотация. *В статье рассмотрены основные принципы разработки стратегии жилищного строительства для создания комфортной городской среды. По мере роста городов возникает потребность в новых концепциях и подходах к планированию городского пространства для повышения экологичности и энергоэффективности. Автор проанализировал и систематизировал основные тенденции развития жилищного сектора в Латвии, исследовал возможности использования решений малоэтажного строительства для благоустройства существующих территорий. Основная цель – разработать теоретические основы и практические рекомендации для разработки стратегии решения проблем жилищного сектора в Латвии с использованием проектов малоэтажного строительства.*

Ключевые слова: *жилищный сектор, малоэтажное строительство, развитие строительства в Латвии, параметры эффективности развития.*

tion of low-rise construction is one of the key priorities for the development of territories, including advantages of both private housing and multi-storey buildings. Concept of low-rise construction is a complete rethink of Soviet multi-storey buildings widespread in Latvia and can serve as a solution to the problem of

providing comfortable and affordable housing, as well as the development of undeveloped territories in compliance with European standards.

Analysis of construction facility projects implemented in the country reflects inability of the state to effectively solve the housing problem by using traditional mechanisms and tools. Moreover, the most important strategy papers (such as Sustainable Development Strategy of Latvia until 2030, Sustainable Development Strategy of Riga until 2030, National Development Plan 2020) [1, 2, 3] do not reflect effective construction solutions and do not pay particular attention to implementation and development of the low-rise construction concept, although development of the construction sector shows the highest growth among all economy sectors.

All of the above determined the relevance, goal and objectives of this research, which are focused on identifying trends in the construction sector in Latvia and possibilities of implementing the low-rise construction concept in its national social and economic priorities.

Analysis of recent research and publications. Theoretical and methodological basis for the study of problematic aspects of development and regulation of the housing market and the implementation of state housing strategies, the crisis of rental housing, stabilizing its value and taxation of rental income, increasing the affordability of housing form scientific publications R. Arnott, A. Börsch-Supan, I. Geipele, L. Goodman, A. Hermann, C.A. Hilber and W. Vermeulen, M. Eremenko, K. Kholodilin, Keating W. Dennis, L. Leonova and V. Zasukhina, L. Lielgaidina, E. Matveeva, K. Prokofiev, K. Staffansson

Pauli, Ju Liu and Bo Bengtsson, J.P. Weber, J.W. Willis and etc.

The purpose of the article is to identify trends in the construction sector in Latvia and possibilities of implementing the low-rise construction concept in its national social and economic priorities.

1. Growth in the Latvian construction sector. The global recession in 2008 and the subsequent crisis in the Latvian construction sector led to legislative amendments, simplifying building standards for the construction of low-rise private houses. Regulations, which came into force November 1, 2009, assume minimum requirements for development and approval of projects for the construction and renovation of low-rise buildings [4]. In modern low-rise residential buildings in Latvia, the main types of residential buildings are private houses, row houses and apartment three-storey buildings. According to information provided by the State Land Service, only 2,164 or 6% of apartment buildings in Latvia have been built in the period from 1991 through 2014, which is a relatively small number compared to the total number of apartment buildings in Latvia [5]. 94% or 36,956 of all apartment buildings in Latvia have been built in the period from 1300 through 1990. Thus, it is no wonder that large residential areas represent a significant portion of the existing housing stock in Riga, the capital of Latvia, and other large cities that were built as part of Soviet housing stock expansion plans. The centralized construction plan, which assumes maximum number of apartments built, which was implemented in the territory of Latvia in the USSR, has formed a housing stock that does not meet modern requirements for comfortable, ecological and safe living. Therefore, today, housing policy requires introduc-

tion of new approaches to the design and construction of buildings.

The Latvia's housing market has a high percentage of households below the poverty line who live in overcrowded, substandard housing (27.3% compared to the European Union average of 12.4% in 2015). Overcrowding rates are high for both the poor and the general population (49.4% and 39.1%, respectively) [6].

Like many other Member States in Eastern Europe, Latvia has an aging housing stock that is characterized by low energy efficiency and poor quality. About 70% of apartment buildings in the country are over 50 years old and have a low level of energy efficiency [7].

Government support for low-income households at the Latvia's housing market is represented mainly by housing allowances, which cover rent and utility bills [7].

After overcoming the consequences of the Global recession, since 2011 the economic situation in Latvia has stabilized and is at the stage of intensive growth [8]. Due to the current activity in the market, the following positive trends are observed:

- increased activity in the housing market;
- renewal of mortgage lending by credit institutions with much stricter requirements;
- improving households solvency.

However, the Latvia's construction sector is developing rather unevenly - as the data of the Central Statistic Office show, the number of apartments commissioned in Riga in 2018 (1,154) is almost three times higher than the number of apartments commissioned in other cities in Latvia (420) [9].

Construction of low-rise complexes is widely represented in Jurmala, thus im-

plementing the strategy of low-rise commercial property. However, it should be noted that such buildings do not reflect the effective development of territories, since they are built only by private developers, which is reflected in the establishment of prices for apartments and houses in such areas at a level much higher than the market level, which means that they are shut off to the vast majority of domestic consumers. Thus, availability of modern buildings does not solve the problem of affordable and comfortable housing in Latvia.

Based on the research results, it can be stated that, taking into account activity in the real estate market of the housing construction segment, as well as the state of the existing residential estate in Latvia, today there is an objective necessity to develop an effective socially oriented national economic strategy for development of the Latvia's housing sector, focusing on the foreign experience in the low-rise construction development.

2. Conceptual framework for development of national strategies for solving the problems of the housing sector in Latvia.

The most important component of the national strategy for regulating housing processes is the effective provision of social dynamics in society based on the balance of the diverse interests of the housing market participants. The stages of development of the national strategies for solving the problems of the housing sector are shown in Fig. 1.

Let's consider the presented conceptual model step by step. Definition of the existing problem in the Latvia's housing sector is presented in the previous section of the research.

The following may be chosen as housing comfort parameters: environmental

setting of the area; safety level; building surrounding grounds; ability to make individual changes; social infrastructure

and amenities; availability of urban infrastructure; social interaction level; diversity and modernity of environment, etc.

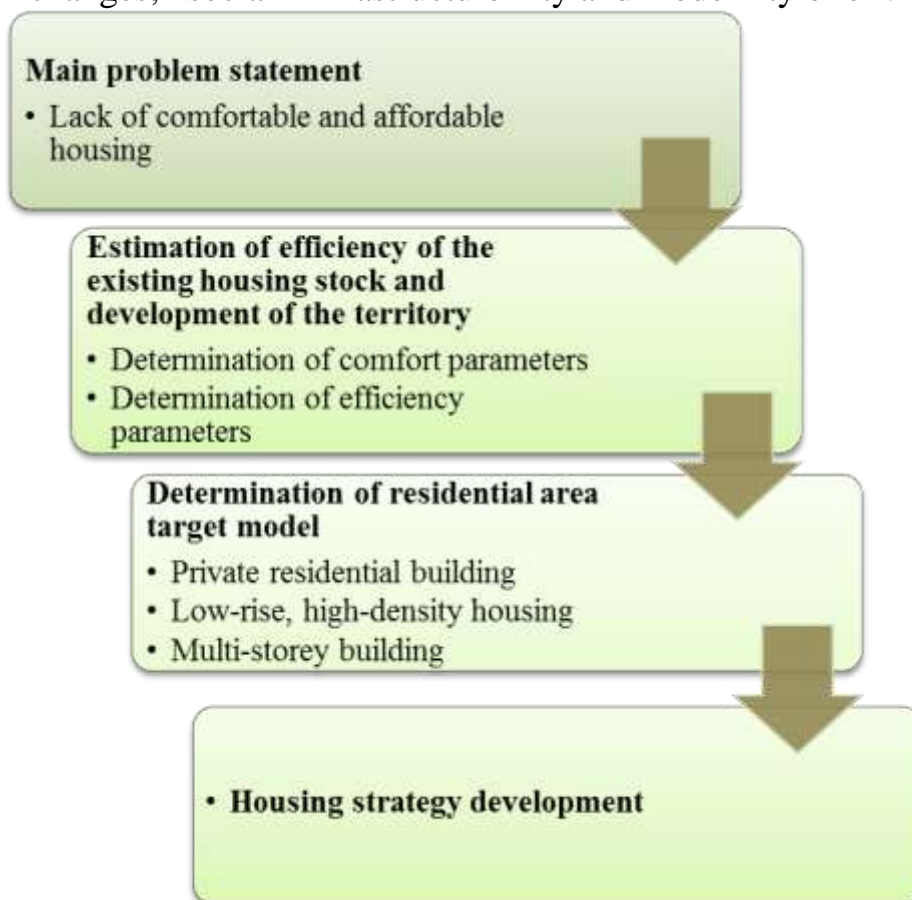

Figure 1. National strategy development stages

Source: developed by author

The comfort parameter can be calculated according to scoring system of expert assessments for each of the chosen territories (districts, localities or residential complexes).

The efficiency parameters should reflect the affordability and energy performance of residential buildings. Affordability means the ability for the consumer to control its own costs. In the past, housing experts have often defined affordability in accordance with the price, because housing costs, including rents or mortgages, property taxes, maintenance, repairs and basic utilities are the main expense for most households, but the author proposes to include transport costs as part of affordability. So, when determin-

ing this housing parameter, an important characteristic for the consumer will be the ratio of housing costs to transport costs, therefore, it is important to consider them together: a cheap house is not really affordable, if its isolated location leads to high transport costs, and a more expensive house can be most affordable in general, if it is located in an accessible multimodal area, where transport costs are minimized.

When assessing affordability policies, it is also important to take into account diversity of household requirements, regardless of their income level. For example, houses for disabled people or parking facilities for different types of vehicles. These requirements often change

over time, so affordable housing options need to be flexible and responsive to changing needs. Thus, the affordability category refers to a wide range of housing typologies, including low-cost social housing, houses for people with special needs, and various number of storeys with efficient transport systems.

Based on the final estimation of efficiency of one or another existing or projected housing development, the most preferred type of target development should be determined, after which an effective housing strategy is chosen.

The conducted assessments of the efficiency of low-rise buildings have shown its high efficiency compared to traditional high-rise buildings in terms of environmental friendliness, accommodation density, comfortable living environment and energy performance.

The main trends of the Latvia's housing strategy, according to the author, are:

- restructuring the existing housing stock;
- public low-cost housing and public-private partnership in the field of housing development;
- suburbanization through construction of low-rise row houses;
- inclusive zoning.

Restructuring the existing housing stock should be carried out primarily in the direction of increasing the energy performance of buildings, environmental improvement and increasing the level of living safety. It should also be noted that there are two types of renovation of the existing city stock: renovation of buildings and restoration of territories. Strategy for increasing the efficiency of housing policy should combine the conditions for the best use of existing urban resources.

Low-cost public housing. Social housing is rental apartment provided to government or non-profit organizations for people with low income or special needs. A key function of social housing is to provide affordable housing for low-income people. A low-cost housing strategy can be implemented through an inclusive zoning strategy. Thus, implementation of such strategy will make it possible to attract private investment in the construction industry, but at the same time it will increase a number of affordable houses for people, since payment is made with state subsidies.

Suburbanization should be based on a comprehensive assessment of the low-rise construction efficiency. Since at this stage of social and economic development, population of Latvia is faced not so much with the problem of lack of square meters, as with the problem of affordability and comfort of housing; the housing development strategy should be implemented through an increase in the number of low-rise, high-density buildings that combine advantages of private housing, as well as allow you to achieve comparable results in terms of efficiency and accommodation density with standard high-rise buildings.

Conclusions. Development of national strategies for solving the problems of the housing sector in Latvia should be based on determining efficiency of housing construction in terms of the above parameters. Interaction of the program documents for development of territories and environmental requirements, energy performance and comfort ensures formation of a harmonized policy in the construction sector.

The main indicator for the population is the availability of affordable housing, where the affordability category is con-

sidered as the total category of the housing and transport costs for personal fulfillment. Solution of the current problems in the Latvia's housing sector can be achieved by involving public authorities in the implementation of projects to re-

form the existing housing stock; housing subsidies; inclusive zoning and suburbanization through the construction of low-rise row houses.

References

1. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam. [Latvia's National Development Plan for 2014-2020]. www.pkc.gov.lv. Retrieved from: https://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_Saeim%c4%81_apstiprin%c4%81ts.pdf [in Latvian].
2. Strategiya ustoychivogo razvitiya Rigi do 2030 goda i Programma razvitiya Rigi na 2014–2020 gody [Sustainable Development Strategy of Riga until 2030 and Development Program of Riga for 2014-2020]. (2014). www.rdpad.lv. Retrieved from: https://www.rdpad.lv/wp-content/uploads/2014/11/RUS_STRATEGIJA.pdf [in Russian].
3. V Latvii uprostiti protsess stroitel'stva chastnykh domov [Process of building private houses has been simplified in Latvia]. lenta.ru. Retrieved from: <https://lenta.ru/news/2009/09/07/normativ/> [in Russian].
4. Geipele, S. & Auziņš, A. (2015). The Development of Housing Sector and Residential Real Estate Market After Economic Recession in Latvia. *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management*, 3(1), 103-119.
5. Country Report Latvia. (2017). Commission Staff Working Document: European Commission.
6. Ahrendt, D., Dubois, H., Jungblut, J.-M., Roys, M., Nicol, S., Ormandy, D., Ezraty, V. & et al. (2016). *Inadequate housing in Europe: Costs and consequences*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
7. OECD Economic Surveys: Latvia (2017). OECD Publishing, Paris. Retrieved from: http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-lva-2017-en
8. OECD Economic Surveys. Latvia. (2019). www.oecd.org. Retrieved from: <https://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2019-OECD-economic-survey-overview.pdf>.
9. V Rige stroitsya v tri raza bol'she zhilykh domov, chem v ostal'noy Latvii [Three times more residential buildings are being built in Riga than in the rest of Latvia]. telegraf.bb.lv. Retrieved from: <http://telegraf.bb.lv/ekonomika/item/9168999-v-rige-stroitsya-v-tri-raza-bolshe-zhilykh-domov-chem-v-ostalnoj-latvii> [in Russian].

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРУ ЛАТВІЇ

ЛІСА Інара

Балтійська міжнародна академія

SIA POLFIX, директор, Латвія

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3087-1846>

e-mail: Inara.lisa@gmail.com

Анотація. У статті розглянуті основні принципи розробки стратегії житлового будівництва для створення комфортного міського середовища. Зі зростанням міст виникає потреба в нових концепціях і підходах до планування міського простору для підвищення екологічності та енергоефективності. Автор проаналізував і систематизував основні тенденції розвитку житлового сектора в Латвії, дослідив можливості використання рішень малоповерхового будівництва для благоустрою існуючих територій. Основна мета – розробити теоретичні основи і практичні рекомендації для розробки стратегії вирішення проблем житлового сектора в Латвії з використанням проектів малоповерхового будівництва.

Ключові слова: житловий сектор, малоповерхове будівництво, розвиток будівництва в Латвії, параметри ефективності розвитку.

Житловий сектор Латвії характеризується застарілістю житлового фонду, адже 94% усіх багатоквартирних будинків у Латвії були побудовані в період з 1300 по 1990 р. і тільки 6% - в період з 1991 по 2014 р. Централізований план будівництва, який був реалізований на території Латвії в СРСР, передбачав максимальну кількість побудованих квартир та сформував житловий фонд, який не відповідає сучасним вимогам щодо комфортного, екологічного та безпечного проживання. Близько 70% багатоквартирних будинків у країні віком понад 50 років та характеризуються низьким рівнем енергоефективності. Не дивлячись на такі позитивні тенденції як посилення активності на ринку житла, поновлення іпотечного кредитування із більш

жорсткішими вимогами, підвищення платоспроможності домогосподарств, на сьогодні житлова політика потребує впровадження нових підходів до проектування та будівництва будівель.

На сьогодні існує об'єктивна необхідність розробки ефективної соціально-орієнтованої національної економічної стратегії розвитку житлового сектору Латвії, орієнтуючись на іноземний досвід розвитку малоповерхового будівництва.

До основних етапів розробки національної стратегії вирішення проблем житлового сектору Латвії відносяться: 1) постановка проблеми (відсутність комфортного та доступного житла); 2) оцінка ефективності існуючого житлового фонду та освоєння території (визначення параметрів комфорту та

ефективності); 3) визначення цільової моделі житлового будівництва (приватні житлові будинки, малоповерхове житло з високою щільністю, багатоповерхові будівлі); 4) розробка та реалізація житлової стратегії.

В якості параметрів комфорту житла можуть бути обрані: екологічність місцевості, рівень безпеки, рівень забудови прилеглих територій, соціальна інфраструктура та зручності, наявність міської інфраструктури, рівень соціальної взаємодії.

Параметри комфорту розраховуються за бальною системою експертних оцінок для кожної з обраних територій (районів, населених пунктів або житлових комплексів).

Щодо параметрів ефективності, то вони повинні відображати доступність та енергоефективність житлових будинків. Доступність часто визначалася як доступність житла відповідно до його ціни або витрат на житло, включаючи оренду або заставу, податки на майно, утримання, ремонт та основні

комунальні послуги, але автори пропонують включити транспортні витрати як частина доступності. Оцінюючи політику доступності житла, важливо також враховувати різноманітність потреб домогосподарств, незалежно від рівня їх доходу.

При аналізі різних видів житлової забудови для визначення цільової моделі житлового будівництва було визначено високу ефективність малоповерхових будинків порівняно з традиційними багатоповерхівками з точки зору екологічності, щільності розміщення, комфортного середовища проживання та енергетичних показників.

Основними напрямками реалізації житлової стратегії є: реструктуризація існуючого житлового фонду, державне дешеве житло та державно-приватне партнерство у сфері житлового розвитку, субурбанізація шляхом будівництва малоповерхових будинків, інклюзивне зонування.

Список використаної літератури

1. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam. URL: https://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_Saeim%20c4%81_apstiprin%20c4%81ts.pdf (дата звернення: 20.05.2021).
2. Стратегия устойчивого развития Риги до 2030 года и Программа развития Риги на 2014–2020 годы (2014). URL: https://www.rdpad.lv/wp-content/uploads/2014/11/RUS_STRATEGIJA.pdf (дата звернення: 20.05.2021).
3. В Латвии упростили процесс строительства частных домов. URL: <https://lenta.ru/news/2009/09/07/normativ/> (дата звернення: 20.05.2021).
4. Geipele S., Auziņš A. The Development of Housing Sector and Residential Real Estate Market After Economic Recession in Latvia. *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management*. 2015. Vol. 3(1). P. 103-119.

5. Country Report Latvia. (2017). Commission Staff Working Document: European Commission.
6. Inadequate housing in Europe: Costs and consequences. /Ahrendt, D., Dubois, H., Jungblut, J.-M., Roys, M., Nicol, S., Ormandy, D., Ezratty. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016.
7. OECD Economic Surveys: Latvia (2017). OECD Publishing, Paris. URL: http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-lva-2017-en (дата звернення: 20.05.2021)
8. OECD Economic Surveys. Latvia. (2019). www.oecd.org. Retrieved from: <https://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2019-OECD-economic-survey-overview.pdf>. (дата звернення: 20.05.2021).
9. В Риге строится в три раза больше жилых домов, чем в остальной Латвии. URL: <http://telegraf.bb.lv/ekonomika/item/9168999-v-rige-stroitsya-v-tri-razabolshe-zhilykh-domov-chem-v-ostalnoj-latvii> (дата звернення: 20.05.2021).

JEL Classification: R210, R310.

NEW CHALLENGES OF HOUSING POLICY IN LATVIA IN THE CONDITIONS OF COVID-19

PAVUK Olga

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Baltic International Academy, Latvia.*

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3930-7010>

e-mail: olga.pavuk@outlook.com

LISA Inara

Baltic International Academy, Latvia

SIA POLFIX, director

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3087-1846>

e-mail: Inara.lisa@gmail.com

Abstract. *The article examines the new challenges of Latvian housing policy in terms of COVID-19. The peculiarities of housing policy in some European countries are considered, each of which has its prerequisites and builds its model of the housing system. The peculiarities of the housing policy of the Scandinavian countries are studied in depth. Anti-crisis measures of the world countries to support the sustainable functioning of the housing market have been identified. The main instruments of Latvia's housing policy have been identified. The priority directions of the housing strategy of Latvia in the conditions of COVID-19 are singled out.*

Keywords: *housing policy, development strategy, the housing market, anti-crisis measures, construction, housing affordability.*

The problem statement. Since mid-December 2019, the world economy has been significantly affected by the COVID-19 coronavirus epidemic. Today, it is extremely difficult to predict the final economic impact of this virus in the

Аннотация. *В статье исследованы новые вызовы жилищной политики Латвии в условиях COVID-19. Рассмотрены особенности проведения жилищной политики некоторых стран Европы, каждая из которых имеет собственные предпосылки и строит собственную модель жилищной системы. Углубленно исследованы особенности жилищной политики Скандинавских стран. Определены антикризисные меры стран мира по поддержке устойчивого функционирования рынка жилья. Выявлены основные инструменты жилищной политики Латвии. Выделены приоритетные направления жилищной стратегии Латвии в условиях COVID-19.*

Ключевые слова: *жилищная политика, стратегия развития, рынок жилья, антикризисные меры, строительство, доступность жилья.*

medium and long term, although some Eurostat statistics and analytical results suggest significant and quite sensitive consequences for the economy of the European Union (including Latvia).

The volume of real GDP of the European Union in 2020 decreased by 6.1% compared to the previous period. Among the countries most affected by the impact of COVID-19 in 2020, we will highlight Spain - a drop of 10.8%, Italy - a drop of 8.9% and Greece - a drop of 8.2% [1], as a significant part of the GDP of these countries is provided precisely due to the provision of tourist and related services, which have been significantly reduced as a result of the closure of borders and restrictions on movement. As for Latvia, the GDP of our country in 2020 decreased by 3.6% compared to the previous period, which significantly affected the level of economic activity in the country in general and living standards in particular. The above creates an urgent need to develop new mechanisms and tools for housing policy, adequate to the current economic situation, especially given the current challenges associated with the COVID-19 pandemic.

Analysis of recent research and publications. The topic of research on Latvian housing policy is in the field of view of scientists, in particular in the fundamental study "Policy Actions for Affordable Housing in Latvia" conducted by a group of scientists Plouin M., Cavassini F., Clarke C., Glocker D. & Adema W. [2] the evolution of the housing market is analyzed, the estimation of housing affordability in Latvia is carried out, the housing construction policy is investigated and the measures on the increase of affordability and quality of housing are offered. Paying tribute to these scientists, we note that the dynamism of changes in housing policy within the institutional environment of Latvia caused by the spread of the COVID-19 pandemic and other adverse conditions necessitate the deepening of research in this direction.

The purpose of article is to analyze the new challenges of housing policy and highlight the priority areas of Latvia's housing strategy in the context of COVID-19.

Presentation of the main material. In February 2021, the EU Council adopted a resolution establishing the Fund for Reconstruction and Sustainability, which is the basis for a recovery plan for EU member states following the COVID-19 pandemic. This fund will provide 672.5 billion euros in grants and loans for the necessary reforms and public investment in the 27 member states, which should be the "locomotive" of the gradual overcoming of the crisis and the resumption of economic growth in the participating countries [3]. Each country will receive EU support based on developed national recovery and sustainability plans, in particular, the European Commission has approved a plan for Latvia to use the EU's reconstruction and resilience mechanism of 1.8 billion euros. In total, the plan consists of 85 measures, including 24 reforms and 61 investment elements [4]. The plan provides support in six areas: "climate policy", "digital transformation", "reducing inequality", "economic transformation and productivity reform", "health care" and "strengthening the rule of law". It should be noted that no significant funds were allocated for the restoration and development of the Latvian construction industry, which creates certain problems regarding the possibility of implementing the planned measures to improve the living conditions of citizens within the state housing policy. However, it is especially important for our country that most of the funds Latvia will receive not in the form of loans, but as grants that do not require repayment.

In the essential scientific field, housing and related housing policy, housing system, and housing crisis are considered in terms of the theory of law and political struggle, economics and construction technology, social freedoms, and guarantees. Building an efficient housing system is based on a balanced housing policy, as a set of priorities, programs, mechanisms, tools, and methods to address the problem of housing and increase the level of construction and improvement of housing.

According to the definition of D. Clapham and R. Hutchison, housing policy is understood to be government actions to achieve certain housing goals. These goals may include improving housing quality or solving the homelessness problem [5]. Thus, it is clear that the government housing strategy is focused on the comprehensive development of territories, setting functional priorities for its use, ensuring harmonization of various types of human activities, such as business, agriculture, tourism, recreation, environmental protection, and protection of cultural heritage, infrastructure development and much more.

The consequence of the failures of the state housing policy and housing system, the weakness of financial and credit support, and insufficient development of the rental market is a housing crisis, the negative consequences of which affect many countries, and overcoming them is more difficult and long than other crises. In this aspect, we consider the features of housing policy in some European countries, each of which has its prerequisites and builds its model of the housing system.

First, consider the housing policy of Germany, which has accumulated considerable experience in regulating the

housing market in compliance with the principles of socio-oriented economic policy. The historical retrospective of the formation of the housing stock and the transformation of the housing policy of Germany are comprehensively covered in [6]. The modern housing policy of the country is based on a solid legal basis and is expressed in various government programs. In recent years, the issue of housing affordability has been exacerbated in Germany due to a reduction in the social housing stock (a decrease of more than 1 million units compared to 2.5 million in 2000), increased migration (external and internal to urban areas) and higher population payments in major cities, which, in turn, contributed to the growth of demand for housing and increase its value. Thus, for mortgage lending, the repayment of the principal amount of debt and interest payments is 19%, and the burden of rent - 20% of disposable income against the OECD average of 18% and 21%, respectively [7].

According to Eurostat, in 2019, homeowners in Germany were 51.1% and tenants - 48.9% of the population [8], per thousand citizens there are only 511.8 units of housing against 581 in Portugal and Italy with the increasing pace of construction of new housing by 0.6% [9]. To solve the problem of rapid growth in housing costs in 2015, the government proposed the introduction of a mechanism of administrative restraint in the Law "Gesetz zur Dämpfung des Mietanstiegs auf angespannten Wohnungsmärkten"). Under this mechanism, the amount of rent should not exceed 10% of the currently established level of rent in the region for equivalent housing. The new rule does not apply to new housing projects so that they do not stop at all, as well as facilities that plan total

modernization and those under agreements with which the increase was planned before the entry into force of the new law.

In addition, to prevent the suspension of investment in housing, a “rule of 11 percent” was introduced, when no more than 11% per year of the total investment in housing modernization can be transferred to the tenant [10]. Today, the effect of the rent restriction can be observed in Berlin (85% of its population rents an apartment), wherein February 2020 the relevant Mietendeckel law came into force, the payment for housing that falls under it is frozen at the level of June 18, 2019. In November In 2020, the second stage came into force - the obligation of landlords to reduce too high rents, ie those that exceed the upper limit of the maximum allowable rent by more than 20%. Rent increase is possible only from January 1, 2022, by a maximum of 1.3% to take into account inflation [11].

Along with this, among the priority tasks of German housing policy, which is set by the government, it should be noted:

1) attracting high-level investments for the construction of state social housing (on average at least 1 billion euros per year [12]), increasing the rental fund of social housing and improving its quality;

2) consolidation of public-private partnership for the construction of new and modernization of existing housing, cost reduction, and provision of skilled labor;

3) introduction of financial mechanisms and incentives to increase housing affordability;

4) introduction of a planned approach at the municipal level in response to the need to meet the demand for new housing in the metropolis;

5) support for urban planning to reduce the housing supply deficit and prevent further increases in market prices and rents;

6) management of demographic change, in particular, through changes in the housing stock;

7) guaranteeing affordable housing.

Secondly, another country whose housing policy deserves attention in Poland. After the collapse of the socialist bloc, Poland's housing sector was reformed and, as a result of privatization, its housing stock became more diverse due to the emergence of municipal, cooperative, and individual housing alongside state-owned or state-owned enterprises and organizations. Tax benefits and budget support have also been provided for the formation of the rental housing stock, but the issue of rent control still needs constant attention.

In the housing policy of Poland, the implementation of state programs such as Modernization and renovation program (1999-2014), TBS - social rental housing (2001-2009), Family's Own Home (2007-2012, there are unpaid obligations until 2021). with an annual repayment of at least 330 million zlotys), Emergency housing program (2007-2014, funding 30-50% from the government, and the rest - the municipal government), Housing for the Young (2014-2018, funding from the special budget reserve, in particular in 2014 600 million zlotys, 715, 730, 746, 762 million zlotys in 2015, 2016, 2017 and 2018 respectively) and Apartment Plus (2016-2020) [13-14]. In particular, Apartment Plus provides support for the construction of municipal housing for the poorest, social rental housing provided by social housing associations (TBS) and housing cooperatives, as well as affordable rental housing with

the possibility of obtaining property rights for tenants. This program targets those whose income is too high to get an apartment from the municipality, and too low to buy it on credit [15].

The basis of financial support for the implementation of this program is 1) the national housing stock for the construction of apartments for rent with limited rent and the ability to obtain ownership after 20-30 years, which accumulates financial resources through profits from the transfer of land for development; 2) support for community development and change of norms regulating the work of housing cooperatives; 3) transformation of savings into investments by opening individual housing accounts for accumulation (savings) of funds for the purchase of housing.

The implementation of these government programs indicates the focus of the vector of Polish housing policy on the receipt of Polish households own housing, the correctness of which is confirmed by the fact that in 2019 homeowners in the country are 84.2% and tenants only 15.8% of the population [7]. But the need for housing remains relevant, because per thousand citizens there are still only 386.2 units of housing against 435 on average in the EU, even though in 2019 put into operation 207 thousand units. housing, and in 2020 compared to 2011 the rate of construction of new housing increased by 1.5% [8].

Thus, it remains important for Poland to increase access to apartments for people with incomes who are not allowed to buy or rent on commercial terms, as well as to meet the basic housing needs of those at risk of social exclusion due to low incomes or a particularly difficult economic situation. Particular attention is

paid to improving the living conditions of society, the technical condition of the housing stock, and improving energy efficiency.

Third, consider the features of housing policy in the Scandinavian countries (Table 1).

Note that the constraining factors in ensuring the affordability of housing include its low quality and lack of investment (Norway), high land costs, and the mismatch between supply and demand for housing, including problems for low-income households (Finland), lack of social housing in urban areas (Norway, Sweden), high cost and/or rising housing prices (Sweden), high construction costs, lengthy and expensive administrative processes (Finland), the difficulty of responding quickly to changes in demographics and fluctuations in household incomes, labor market dynamics (Norway) [19].

Accordingly, the analysis of the housing policy goals of these countries showed that they seek to provide affordable and social housing for those in need, with equal distribution between residential areas (Denmark, Finland, Norway). It is important to increase the volume and maintain a sustainable pace of housing construction with a sufficient number of plots and remove obstacles to land use planning, define clear rules for efficient use of resources in the construction process and make efforts to address climate problems and preserve the environment (Finland, Norway, Sweden). Housing construction should result in safe, energy-efficient, environmentally friendly, and affordable housing that does not create an excessive financial burden on households (Finland, Norway, Sweden).

Table 1

General characteristics of housing policy Scandinavian countries

Country	The purpose of housing policy	Housing structure/ownership	Financial incentives	The cost of rent
Norway	homes for all in a good living environment; guarantee of ownership of own and rented houses; housing conditions that promote well-being and participation in society; more perfect and efficient construction processes	77% of own, 23% - rented housing, the share of social housing - 3% 80.3% of the population are homeowners, 19.7% - tenants	preferential housing loans, housing subsidies - 5% of households, additional tax benefits - 95%	can not exceed 10% of market rates, deposit - 6 months rent, terms - fixed or unfixed
Denmark	construction and modernization of housing for young people and retirees, renovation of housing	54% own, 22% social housing, 18% - commercial rent, 6% - cooperative housing 60.8% of the population are homeowners, 39.2% - tenants	mortgage loans, housing subsidies - 20% of households, additional tax benefits - 80%	depends on the average market price of real estate, the deposit - 3 months rent
Sweden	creating and providing a housing market for the long term with a choice according to needs	there is no social housing 63.6% of the population are homeowners, 36.4% - tenants	housing subsidies - 20% of households, additional tax benefits - 80%	there is no regulation of housing fees
Finland	stimulating the development of housing construction, improving the quality of housing (reconstruction), affordability, and reducing the cost of housing	64% direct private, 15% private commercial rental, 17% public and social rental, 4% other housing 71.1% of the population are homeowners, 28.9% - tenants		tools to reduce the cost of housing: mortgage subsidies for new housing and reconstruction; interest subsidies on state mortgage financing; investment grants

Source: formed by the authors based on elaboration [7, 16-18]

Unfortunately, due to the COVID-19 pandemic and instability in the labor market, housing problems have become even more acute, as construction sites have closed and construction volumes have fallen sharply (for example, by 18% and 45% in Germany and Italy respectively), loss of income and deteriorating solvency. This has forced the governments of the world to respond and im-

plement measures to protect the housing market and its participants (Table 2).

Table 2

Anti-crisis measures of the world to support the sustainable functioning of the housing market

Direction	Support measures
Tax support	Increasing tax benefits for mortgage borrowers, which will have an indirect effect on short-term stability for credit institutions, provided that their term is clearly defined to prevent the negative consequences of rising housing prices and reduce its affordability
Restrictions on the rental market	In the form of a moratorium on evictions, deferrals, and freezes of rents with the development of rules for their gradual abolition to prevent negative consequences for creating barriers to investment in real estate, falling housing supply and reducing its mobility, increasing value, and the emergence of speculative bubbles in the housing market, undermining financial stability and provoking a crisis
Government spending on social housing	Social support can be provided in the form of subsidies to cover rent and capital expenditures to finance investments and increase housing stock, taking into account the possibility of affecting labor mobility and the right to housing, raising land prices, accelerating the spread of new environmental construction technologies and standards.
Reducing restrictions on land use	Will take into account and harmonize the supply of housing with changing demand and needs of society, optimize the permitting process, use abandoned land for housing, reduce population density in overcrowded areas, provide flexibility and free up office space for further conversion into housing, which will reduce regional differences in housing prices and help reduce segregation
Supporting economic and financial stability	Deterioration of credit quality and non-performance of mortgage obligations requires short-term support of borrowers and creditors in the recovery phase by refusing mortgage payments to borrowers with liquidity mechanisms for creditors, as well as the introduction of temporary adaptive prudential standards with constant control of credit risk and financial stability

Source: built by the author based on elaboration [20]

Among the measures to protect housing market participants, the most popular during the COVID-19 pandemic were: 1) protection of tenants from eviction, an extension of lease agreements in response to falling incomes and inability to pay rent; 2) prevention of loss of ownership of housing due to inability to pay interest on mortgage loans; 3) a ban on raising rents or even reducing them; 4) providing subsidies and interest-free loans to tenants or homeowners as compensation to cover losses from rent arrears; 5) moratorium on utility payments

[21]. Fourth, consider the main approaches to Latvian housing policy.

According to Art. 96, Section VIII of the Constitution of Latvia [22], it is assumed that the strategic aim of its housing policy is to enforce the right to housing by all categories of citizens. The main principles underlying the housing policy pursued by the Latvian government agencies are [23]: continuity of administration process; selection of best management methods; preservation and improvement of residential building environment; avoidance of intrusion into

human safety or health; as well as maintaining residential building quality.

On the way to achieving the main goal of Latvia's housing policy are hindered by: 1) low quality of housing and insufficient investment; 2) the difficulty of ensuring that housing supply is consistent with changes in demographics, household income distribution, the labor market, and consumer preferences; 3) problems with the private rental fund of housing in terms of supply, availability, quality, a guarantee of ownership; 4) significant regional differences in housing stock, housing prices and housing needs [18, p. 3-4]. This situation is also typical for other Baltic countries.

According to Eurostat, 72% of Latvians live in apartments. This was the result of mass privatization, with the transition to a market economy, the housing stock was transferred to private ownership. From 1980 to 2011, the number of privately-owned housing (apartments) increased from 19% to 60%, respectively, and in 2018 the number of private houses in the housing stock was 26%.

On the eve of the financial crisis of 2008-2009, starting in 2004, Latvia experienced a boom in investment in housing construction due to the development of the mortgage market, lowering lending standards and access to it by European banks with cheap loans. At this time, there was an increase in household incomes and a reduction in unemployment, which increased the demand for better quality housing in response to the state of obsolete housing. The housing bubble has formed in the country, which in 2008-2010 saw a sharp drop in real estate prices. However, since 2010, they have been growing steadily and in line with household incomes and construction

costs. After the crisis, the volume of housing construction did not recover, the reason for which can be considered, including emigration, in particular, in 2008-2018, 276 thousand able-bodied people left the country. The supply of rented housing also remains limited, as from 2005 to 2018 its price increased by 61%, so it became focused mainly on high-income people, which is a consequence of imperfect rental rules and high potential risks of financial losses by landlords. Households that have no alternative to buying their own home are forced to pay high rents [24].

And at the same time, Latvia is the second of the greenest countries in the world [25]. This became the focal point of the economic breakthrough programs. The green country image is attractive not only for tourists from other countries. Nowadays it is appealing to people working remotely. Moreover, Latvia has a small area and people mostly live in cities, first of all in the capital [26]. According to a Eurostat study, in 2019 42.2% of Latvians had to live in overcrowded households, i.e. in an apartment with a small number of rooms, which is the second place after Romania (45.8%). Latvia is the only country where the situation has worsened and the number of people in overcrowded apartments increased by 1.5% per year [27].

In the condition of the remote employment rate increase, living in a condominium is becoming more and more inconvenient. The necessity to reconsider the existing theoretical and practical approaches to implementation of the national housing policy in Latvia is becoming an even more topical issue.

The main tools of the Latvian housing policy are given in the table 3.

Table 3

Main housing policy instruments in Latvia

Type of aid	Measure	Description	Income threshold?	Eligibility requirements (beneficiaries, dwelling)	Budget (2018)	Level of government
Mortgage guarantees for home-buyers	State assistance in purchase or construction of residential space	Guarantee for the first installment for the loan for acquisition or construction of housing. It supports families with children and young specialists to secure the first installment for the loan for the acquisition or construction of housing	No	initially targeted to families with children, then extended to young specialists.	2018: EUR 5.6 million 2974 recipients EUR 7 000 the average benefit for families with children	National/ Federal
Tax relief for homeowners	One-off fee reduction for registering property ownership	Eligible households pay a reduced fee of 0.5% of property value	No	Eligible to families with children who benefit from the state housing guarantee programme above	2018: 2 974 recipients	National/ Federal
Housing allowance	Housing benefit	Housing benefit for rental and housing costs.	Yes	Housing costs and rules are defined by the municipality.	2018: EUR 15 mln 82 986 recipients EUR 180 average annual benefit	Municipal
Social rental housing	Social housing/social apartments	A social apartment is owned or rented by a local government which is then rented to a household that is entitled to public support.	Yes	Priority to people who are victims of natural disasters, as well as low-income, elderly, disabled, etc.	2018: [Budget not provided] 2016: 13 312 households	Municipal
Rental regulations	Minimum quality regulations	Minimum quality regulations in place	No	None	-	National/ Federal

Source: [24, c.42]

The need to ensure the further development of housing construction requires attention to low-rise construction. Low-rise construction is an alternative to traditional urban territory development which makes the issue of defining its pros and cons comparing to multi-story buildings quite interesting. For this reason, the authors offer to consider the basic characteristics of buildings of various heights. The choice of the number of stories within the framework of the housing construction strategic program shall be based on a comparison of the advantages and disadvantages of low-rise and high-rise residential buildings.

In the Latvian construction sector, prefabricated high-rise buildings built between 1941 and 1992 in the age of the Soviet Union prevail. A striking example is the so-called Lithuanian project - a standard building type widely accepted in the Baltic countries, and less common in other countries of the former Soviet Union. These are five- and nine-story reinforced concrete panel houses with gypsum concrete partitions. The early constructed houses have balconies; the later ones have loggias.

The main idea in favor of high-rise buildings has always been their efficiency, which was achieved due to the possibility of placing a large number of residents in a smaller territory. Moreover, this type of development has several burdens, namely [28]: noise from neighboring apartments, stairs, industrial enterprises, or streets; environmental pollution, dust and/or other environmental issues; domestic violence and crime rate. Moreover, if the level of pollution, domestic violence, and crime rate, in general, can be observed in areas of low-rise buildings, the noise level is higher in

high-rise buildings as compared to low-rise buildings.

Another burden of multi-story buildings construction is the high capital intensity and scientific content of construction, as well as quite a long time need for construction of buildings, and, consequently, for the return on investment.

An important fact emphasizing the burdens of high-rise construction for consumers is its high energy consumption during operation. Researchers at the Institute for Energy of the University of California found that electrical energy consumption per square meter is almost two and a half times higher in high-rise office buildings of 20 or more stories than in low-rise buildings up to 6 stories. Consumption of gas also increases with the number of stories in the building - by about 40% for 20-story buildings compared to 6-story buildings. As a result, total carbon emissions from gas and electricity in high-rise buildings are two times higher than in low-rise buildings [29].

In Latvia, there is a housing fund of 39,000 multi-family houses with an area of about 55,000,000 m². Currently, the average heat intensity of multi-family housing is about 160-180 kWh/m² [30]. To achieve the goal of the Energy Strategy of Latvia until 2030, the average energy consumption should be reduced to 100 kWh/m², which reflects the need not only to update the existing housing but also to design a new one, taking into account low energy consumption of low-rise buildings.

These burdens of the strategy for the construction of high-rise residential premises lead to a shift in the vector of consumer preferences to the low-rise housing. Thus, in 2018, average areas of purchased apartments decreased, thereby

confirming the general trend of global demand for small-sized housing and low-rise buildings [31].

We represent the benefits and implications of low-rise construction found by the author for the present study. Benefits:

1. Lightweight engineering structure of buildings allows using various alternative (including those specific to the area) materials.

2. Designing a low-rise building requires much less time, investment, and scientific costs.

3. Urban areas planning with low-rise buildings makes it possible to use standard housing projects.

4. Some low-rise buildings, such as modular houses, do not require high qualifications for mounters.

5. In most countries, simplified procedures and legalization standards are used for low-rise buildings.

6. Combining high living standards and low operating costs.

Implications of low-rise constructions:

1. Need to choose the right land for the construction site includes not only search for a sufficient territory, but also the availability of appropriate infrastructure.

2. Location of low-rise buildings is often remote from a large concentration of job sites and considers additional transportation costs for owners of such housing.

3. Supply such buildings with energy often requires the building of their au-

tonomous system or necessitates to relate low-rise projects to regional energy planning.

The important benefit of multi-story buildings mentioned above is greater efficiency due to the higher accommodation density. For a long time, just that determined the choice of branches of housing policy in many countries. However, later, researchers of the American architect Louis Sauer updated the concept of efficiency of multi-story buildings as compared to low-rise construction [32]. According to the published study, with proper planning of low-rise buildings, it is possible to achieve a density comparable to high-rise buildings. His researches in this field bring out clearly that high-rise construction does not have financial or space benefits in comparison with low-rise buildings.

At the same time, Sauer claims that low-rise construction provides a higher standard of living with similar costs and density as compared to high-rise buildings [33]. Taking into account all the above, low-rise construction is becoming the preferred choice for ensuring housing access in a modern urban environment, since it is a kind of compromise between comfortable individual housing and economically attractive apartment projects, since a low-rise typology allows you to achieve a density comparable to a higher-rise building with effective use of the surrounding area (Fig.1).

Figure 1. Sites with the same housing units density and different typology of buildings

Source: [34]

Analysis of the modern practice of low-rise buildings shows that such structures are economically comparable to high-rise buildings and have several advantages [35]. The development of an effective housing strategy, in response to the need to solve the problems of the Latvian housing market, requires taking into account the best practices of other countries and the introduction of low-rise construction. This is especially important in the changing conditions of the labor market and topical for many categories of employees in the course of remote employment.

Conclusions. Thus, the COVID-19 pandemic has exacerbated the problems and highlighted the priority areas of Latvia's housing strategy, among which efforts should be made to 1) accumulate financial resources for the long-term prospects of housing construction; 2) raising the level of housing through quality reconstruction and housing construction, taking into account regional trends and differences; 3) comprehensive implementation of innovative approaches to the

tools of its implementation to reduce construction costs and increase the level of housing availability, improve the quality of the environment. In turn, this requires the development of a modern system and scientific and methodological approaches to monitoring and assessing the need and availability of housing, the quality of housing, and the needs for its maintenance, construction, and repair. It is advisable to pay more attention to the formation of the rental housing market by improving the rental rules to increase the availability of alternatives, as well as to expand the provision of state support to low-income households.

Thus, effective housing policy, optimization, and quality of housing, increasing liquidity of the housing market will allow the Latvian economy to develop successfully, prevent wage differentiation through regulation of housing costs and prevent deepening stratification of society, stimulate internal migration and mobility of able-bodied people. social imbalances.

References

1. Eurostat. You key to European statistics. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>
2. Plouin, M., Cavassini, F., Clarke, C., Glocker, D. & Adema, W. (2020). Policy Actions for Affordable Housing in Latvia. Study on Affordable Housing in Latvia June 2020.
3. EU recovery package: Council adopts Recovery and Resilience Facility. www.consilium.europa.eu. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/11/eu-recovery-package-council-adopts-recovery-and-resilience-facility/>
4. The European Commission approves Latvia's plan to use funds from the EU recovery mechanism in the amount of 1.8 billion euros. www.leta.lv. Retrieved from:

<https://www.leta.lv/rus/home/important/3EA1715D-7450-4F08-A36A-77A0548A4C94> [in Russian]

5. Clapham, D. & Hutchison, R. (n.d.) (2010) *Housing Policy. Encyclopedia of Urban Studies*.

6. Volker Busch-Geertsema (2000). *Housing policy in Germany*. Working paper for EUROHOME-IMPACT project, Bremen.

7. Germany Policy Brief. OECD. Retrieved from: www.oecd.org/germany

8. House or flat – owning or renting. ec.europa.eu. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/bloc-1a.html?lang=en>

9. Total number of dwellings in Europe in 2019, by country. www.statista.com. Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/867687/total-number-dwellings-per-one-thousand-citizens-europe/>

10. MIETPREISBREMSE – zakon ob ogranichenii rosta arendnoy platy za zhil'e, ili khoteli kak luchshe, a poluchilos'...[MIETPREISBREMSE – the law restricting the growth of rent for housing, or we wanted the best, but it turned out..]. neuezeiten.rusverlag.de. Retrieved from: <http://neuezeiten.rusverlag.de/2015/06/30/1625-10/> [in Russian]

11. God posle Mietendeckel: kak rabotaet zakon o zamorozke arendy v Berline [A year after Mietendeckel: how the rent freeze law works in Berlin]. legal-dialogue.org. Retrieved from: <https://legal-dialogue.org/ru/one-year-after-mietendeckel-how-berlin-rent-cap-works>[in Russian]

12. Joint Federal, State and Local Government Housing Strategy. Results of the Housing Summit held in the Federal Chancellery on 21 September 2018.

13. Glocker, D.& Plouin, M.(2016). *Overview of Housing Policy Interventions in Poland*. Retrieved from: https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/overview-of-housing-policy-interventions-in-poland_5j1pl4n838f2-en#page4 doi: <https://doi.org/10.1787/5j1pl4n838f2-en>

14. Heldak, M.& Pluciennik, M.(2019). *Financing Housing Support Programs in Poland in the Light of National Housing Resources*. Retrieved from: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/471/11/112031/pdf>

15. Kak pravitel'stvo Pol'shi reshaet zhilishchnuyu problemu [How the Polish government solves the housing problem]. propertytimes.com.ua. Retrieved from: https://propertytimes.com.ua/residential_property/kak_pravitelstvo_polshi_reshaet_zhilishchnuyu_problemu [in Russian]

16. Zhilishchnyy sektor v Danii [Housing sector in Denmark]. urbaneconomics.ru. Retrieved from: https://urbaneconomics.ru/sites/default/files/3747_import.pdf [in Russian]
17. The Housing and Building Department. www.regjeringen.no. Retrieved from: <https://www.regjeringen.no/en/dep/kmd/organisation/departments/the-housing-and-building-department/id1493/>
18. Housing market outcomes. The Norwegian case. Retrieved from: <http://ggsrv-cold.st-andrews.ac.uk/chr/Uploads/Edit/file/Per-Ahren.pdf>
19. PH1.2 Housing policy objectives and obstacles. www.oecd.org. Retrieved from: https://www.oecd.org/els/family/PH1-2-Housing_policy_objectives.pdf
20. Housing amid Covid-19: Policy responses and challenges. www.oecd.org. Retrieved from: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/housing-amid-covid-19-policy-responses-and-challenges-cfdc08a8/>
21. Kholodilin, K. A. (2020). *Housing Policies Worldwide during Coronavirus Crisis: Challenges and Solutions*. Retrieved from: https://www.diw.de/de/diw_01.c.758176.de/publikationen/diw_focus/2020_0002/housing_policies_worldwide_during_coronavirus_crisis__challenges_and_solutions.html
22. Website of the President of Latvia. (1992). Constitution of Latvia. Retrieved from: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii>
23. Housing. www.em.gov.lv Retrieved from: https://www.em.gov.lv/en/sectoral_policy/housing.
24. Policy Actions for Affordable Housing in Latvia. OECD. Retrieved from: https://issuu.com/oecd.publishing/docs/latvia_housing_report_web-1
25. Eurostat Statistical books. “Consumers in Europe” 2009 edition. 26.06.2009. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5713579/KS-DY-09-001-EN.PDF.pdf/35c63f24-25fe-42a8-8ba3-8f4ff19ae3e9?t=1414774571000>
26. European Commission. “The Environmental Implementation Review 2019. Country report Latvia”. (2019). Retrieved from: https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_lv_en.pdf
27. Overcrowded and under-occupied dwellings. ec.europa.eu. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180612-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2F>
28. “MTG010. Mājsaimniecību Īpatsvars, Kas Norādījušas Atsevišķas Problēmas Saistībā Ar Sava Mājokļa Vidi (%) - Statistikas Datubāzes“. 2019. Statistikas Datubāzes. Retrieved from:

https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__majapst/MTG010.px/table/tableViewLayout1/ [in Latvian]

29. High-rise buildings much more energy intensive than low-rise. phys.org. Retrieved from: <https://phys.org/news/2017-06-high-rise-energy-intensive-low-rise.html>.

30. Miezis, M., Kristaps, Z., Stancioff, N. & Soeftestad L. (2016). Climate Change And Buildings Energy Efficiency – The Key Role Of Residents. *Environmental And Climate Technologies*, 17 (1), 30-43. doi:10.1515/rtuect-2016-0004.

31. Obzor zhilishchnogo rynka LATIO za 2018 god [Housing Market Review 2018]. City24.Lv. Retrieved from: <https://www.city24.lv/ru/novosti-rynka-nedvizhimosti/12953/obzor-zilisnogo-rynka-latio-za-2018-god>. [in Russian]

32. Saggio, A. (2014). Louis Sauer. Raleigh, NC: ITools Lulu.com.

33. Saggio, A. (2012) *Louis Sauer, The American Architect of Low-rise High-density Housing*, Raleigh NC, USA: Lulu

34. Code of Principles for the Integrated Development of Urban Areas. 2019. Foundation for a single development institution in the housing sector.

35. Riepina, I. (2019). *Innovative entrepreneurship: approach to facing relevant socio-humanitarian and technological challenges*: collective monograph. Toruń: liha-pres.

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.174148](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.174148)

УДК 332.02

НОВІ ВИКЛИКИ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЛАТВІЇ В УМОВАХ COVID-19

ПАВУК Ольга

*доктор економічних наук, професор**Балтійська міжнародна академія, Латвія**ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3930-7010>**e-mail: olga.pavuk@outlook.com*

ЛІСА Інара

*Балтійська міжнародна академія, Латвія**SIA POLFIX, директор**ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3087-1846>**e-mail: Inara.lisa@gmail.com*

Анотація. У статті досліджено нові виклики житлової політики Латвії в умовах COVID-19. Розглянуто особливості проведення житлової політики деяких країн Європи, кожна з яких має власні передумови і будує власну модель житлової системи. Поглиблено досліджені особливості житлової політики Скандинавських країн. Визначено антикризові заходи країн світу з підтримки сталого функціонування ринку житла. Виявлено основні інструменти житлової політики Латвії. Виділено пріоритетні напрямки житлової стратегії Латвії в умовах COVID-19.

Ключові слова: житлова політика, стратегія розвитку, ринок житла, антикризові заходи, будівництво, доступність житла.

Побудова ефективної житлової системи спирається на виважену житлову політику, як комплекс пріоритетів, програм, механізмів, інструментів і методів вирішення проблеми забезпечення житлом населення і підвищення рівня будівництва і благоустрою житлового фонду. Следствием провалів державної житлової політики та житлової системи, слабкості фінансово-кредитної підтримки і не достатньої розвинутої ринку орендних відносин стає житлова криза, негативні наслідки якої зазнають багато країн світу, а їх подолання є більш складним і тривалим ніж інших кризових явищ.

На шляху досягнення основної мети житлової політики Латвії перешкоджають: 1) низька якість житла і недостатність інвестицій; 2) складність забезпечення відповідності пропозиції житла змінам демографії, розподілу доходів домогосподарств, ринку праці і споживчих уподобань; 3) проблеми з приватним орендним фондом житла щодо пропозиції, доступності, якості, гарантії володіння; 4) значні регіональні відмінності в житловому фонді, цінах на житло і житлових потребах.

На передодні фінансової кризи 2008-2009 рр., починаючи з 2004 р., Латвія пережила бум інвестицій в жи-

тлове будівництво за рахунок розвитку іпотечного ринку, зниження стандартів кредитування і виходу на нього європейських банків з дешевими кредитами. Після кризи обсяги житлового будівництва не відновились, причиною чого можна вважати, в тому числі еміграцію, зокрема, 2008-2018 рр. країну покинуло 276 тис. працездатного населення. Пропозиція орендованого житла також залишається обмеженою, адже з 2005-2018 рр. його ціна зросла на 61%, тому воно стало орієнтованим переважно на населення з високими доходами.

Основні інструменти житлової політики Латвії є: іпотечні гарантії для покупців житла; податкові пільги для власників будинків; допомога на житло; соціальне орендоване житло; регулювання правил оренди.

Пандемія COVID-19 ще більш загострила проблеми і виокремила пріоритетні напрями житлової стратегії Латвії, серед яких зусилля необхідно докладати на: 1) акумулювання фінансових ресурсів на довгострокову перспективу житлового будівництва; 2) підвищення рівня житлового фонду через якісну реконструкцію і будівництво житла, враховуючи регіональні тенденції і відмінності; 3) комплексне впровадження новаторських підходів щодо інструментів її реалізації для зниження витрат на будівництво і підвищення рівня доступності житла, покращення якості навколишнього середовища. В свою чергу це потребує розробки сучасної системи і науково-методичних підходів моніторингу та оцінки потрібності і доступності житла, якості житлового фонду і потреб на його обслуговування, реконструкцію та ремонт.

Список використаних джерел

1. Eurostat. You key to European statistics. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>
2. Plouin, M., Cavassini, F., Clarke, C., Glocker, D. & Adema, W. (2020). Policy Actions for Affordable Housing in Latvia. Study on Affordable Housing in Latvia June 2020.
3. EU recovery package: Council adopts Recovery and Resilience Facility. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/11/eu-recovery-package-council-adopts-recovery-and-resilience-facility/>
4. The European Commission approves Latvia's plan to use funds from the EU recovery mechanism in the amount of 1.8 billion euros <https://www.leta.lv/rus/home/important/3EA1715D-7450-4F08-A36A-77A0548A4C94>
5. Clapham, D. and Hutchison, R. (n.d.). Housing Policy. Encyclopedia of Urban Studies.

6. Housing policy in Germany. Working paper for EUROHOME-IMPACT project, Bremen 2000.
7. Germany Policy Brief. OECD. URL: www.oecd.org/germany
8. House or flat – owning or renting. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/bloc-1a.html?lang=en>
9. Total number of dwellings in Europe in 2019, by country. URL: <https://www.statista.com/statistics/867687/total-number-dwellings-per-one-thousand-citizens-europe/>
10. MIETPREISBREMSE – the law restricting the growth of rent for housing, or We wanted the best, but it turned out... URL: <http://neuezeiten.rusverlag.de/2015/06/30/1625-10/>
11. Год после Mietendeckel: как работает закон о заморозке аренды в Берлине. URL: <https://legal-dialogue.org/ru/one-year-after-mietendeckel-how-berlin-rent-cap-works>
12. Joint Federal, State and Local Government Housing Strategy. Results of the Housing Summit held in the Federal Chancellery on 21 September 2018.
13. Glocker D., Plouin M. Overview of Housing Policy Interventions in Poland. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/overview-of-housing-policy-interventions-in-poland_5jlp14n838f2-en#page4
14. Heldak M., Pluciennik M. Financing Housing Support Programs in Poland in the Light of National Housing Resources. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/471/11/112031/pdf>
15. Как правительство Польши решает жилищную проблему. URL: https://propertytimes.com.ua/residential_property/kak_pravitelstvo_polshi_reshaet_zhilishnuyu_problemu
16. Жилищный сектор в Дании. URL: https://urbaneconomics.ru/sites/default/files/3747_import.pdf
17. The Housing and Building Department. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dep/kmd/organisation/departments/the-housing-and-building-department/id1493/>
18. Housing market outcomes The Norwegian case. URL: <http://ggsrv-cold.st-andrews.ac.uk/chr/Uploads/Edit/file/Per-Ahren.pdf>
19. PH1.2 HOUSING POLICY OBJECTIVES AND OBSTACLES. URL: https://www.oecd.org/els/family/PH1-2-Housing_policy_objectives.pdf

20. Housing amid Covid-19: Policy responses and challenges. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/housing-amid-covid-19-policy-responses-and-challenges-cfdc08a8/>
21. Kholodilin K. A. Housing Policies Worldwide during Coronavirus Crisis: Challenges and Solutions. URL: https://www.diw.de/de/diw_01.c.758176.de/publikationen/diw_focus/2020_0002/housing_policies_worldwide_during_coronavirus_crisis__challenges_and_solutions.html
22. Website of the President of Latvia. (1992). Constitution of Latvia. URL: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii>
23. Em.gov.lv. (2019). Housing. URL: https://www.em.gov.lv/en/sectoral_policy/housing.
24. Policy Actions for Affordable Housing in Latvia. OECD. https://issuu.com/oecd.publishing/docs/latvia_housing_report_web-1
25. Eurostat Statistical books. “Consumers in Europe” 2009 edition. 26.06.2009. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5713579/KS-DY-09-001-EN.PDF.pdf/35c63f24-25fe-42a8-8ba3-8f4ff19ae3e9?t=1414774571000>
26. European Commission. “The Environmental Implementation Review 2019. Country report Latvia”. 2019. URL: https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_lv_en.pdf
27. Eurostat. “Overcrowded and under-occupied dwellings”. 12.06.2018. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180612-1?inheritRedirect=true&redirect=%2F%2Fec.europa.eu/eurostat%2Fproducts-eurostat-news/-/DDN-20180612-1](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180612-1?inheritRedirect=true&redirect=%2F%2Fec.europa.eu/eurostat%2Fproducts-eurostat-news/-/DDN-20180612-1?inheritRedirect=true&redirect=%2F%2Fec.europa.eu/eurostat%2Fproducts-eurostat-news/-/DDN-20180612-1)
28. “MTG010. Mājsaimniecību Īpatsvars, Kas Norādījušas Atsevišķas Problēmas Saistībā Ar Sava Mājokļa Vidi (%)-Statistikas Datubāzes“. 2019. Statistikas Datubāzes. URL: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__majapst/MTG010.px/table/tableViewLayout1/
29. Science Network. (2017). High-rise buildings much more energy intensive than low-rise. URL: <https://phys.org/news/2017-06-high-rise-energy-intensive-low-rise.html>.
30. Mieziņš, Martins, Kristaps Zvaigznītis, Nicholas Stancioff, and Lars Soeftestad. 2016. “Climate Change And Buildings Energy Efficiency – The Key Role Of Residents”. *Environmental And Climate Technologies* 17 (1): 30-43. doi:10.1515/rtuect-2016-0004.

31. "Housing Market Review 2018". 2019. City24.Lv. URL: <https://www.city24.lv/ru/novosti-rynka-nedvizhimosti/12953/obzor-zilisnogo-rynka-latio-za-2018-god>.
32. Saggio A. (2014). Louis Sauer. Raleigh, NC: ITools Lulu.com.
33. Saggio A. (2012) Louis Sauer, The American Architect of Low-rise High-density Housing, Raleigh NC, USA: Lulu
34. Code of Principles for the Integrated Development of Urban Areas. 2019. Foundation for a single development institution in the housing sector.
35. Riepina I. (2019) Innovative entrepreneurship: approach to facing relevant socio-humanitarian and technological challenges: collective monograph. Toruń: liha-pres, 204 p.

УДК 346.21

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

БРАЙЧЕНКО Сергій Миколайович

к.ю.н., доцент

Черкаський інститут Університету банківської справи

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4429-0770>

e-mail: bsnchk@i.ua

КОЛІСНИК Артем Семенович

к.ю.н. доцент

Черкаський інститут Університету банківської справи

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0255-4731>

e-mail: akolisnyk@ukr.net

Майстренко Світлана Віталіївна

к. філол. н., доцент

Черкаський інститут Університету банківської справи

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1181-3501>

e-mail: oliviton@bigmir.net

ФОМЕНКО Валентина Миколаївна

ст. викладач кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін

Черкаський інститут Університету банківської справи

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2778-8390>

e-mail: tinabogunova@gmail.com

Анотація. Досліджено правове регулювання безготівкових розрахунків у діяльності суб'єктів господарювання. Доведено, що розрахунки у господарській діяльності – це господарські правовідносини, які виникають при виконанні фінансових зобов'язань, що створюються в силу дії нормативного акту або певного договору. Встановлено, що предметом регулювання інституту безготівкових розрахунків є не лише господарські, а й цивільні правовідносини, а також адміністративні та фінансові, і насамкінець – інформаційні відносини, що тісно пов'язані з обігом паперових та електронних документів, які передбачені нормативними документами Національного банку України.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, грошові кошти, платіж, господарсько-правове врегулювання, фінансові правовідносини, господарські правовідносини, цивільні правовідносини.

Аннотация. Исследовано правовое регулирование безналичных расчетов в деятельности субъектов хозяйствования. Доказано, что расчеты в хозяйственной деятельности – это хозяйственные правоотношения, возникающие при выполнении финансовых обязательств, создаваемых в силу действия нормативного акта или определенного договора. Установлено, что предметом регулирования института безналичных расчетов является не только хозяйственные, но и гражданские правоотношения, а также административные и финансовые, и наконец – информационные отношения, тесно связанные с обращением бумажных и электронных документов, предусмотренные нормативными документами Национального банка Украины.

Ключевые слова: безналичные расчеты, денежные средства, платеж, хозяйственно-правовое регулирование, финансовые право-

отношения, хозяйственные правоотношения, гражданские правоотношения.

Постановка проблеми. Розглядаючи питання правового забезпечення безготівкових розрахунків в діяльності суб'єктів господарювання, слід визнати, що основна наукова проблема полягає в стабільності та масовості їх використання, що зумовлює потребу у всебічному вивченні сучасного оновленого стану розрахунків та діючих механізмів і методів його нормативного регулювання. До предмету регулювання інституту безготівкових розрахунків відносять не лише господарсько-правові чи цивільно-правові відносини, які притаманні правовідносинам між фізичною чи юридичною особою та банківською установою.

Отже, особливої наукової актуальності набуває проблема виявлення співвідношення між юридичним регулюванням фінансових розрахунків і сучасним законодавчим забезпеченням розрахунків у господарській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним аспектам правового регулювання безготівкових розрахунків присвятили наукові праці В.А. Белова, В.П. Богуна, С.І. Іщенко, Д.О. Гетьманцева, Н.М. Ковалко, Я.О. Хірса, А.Н. Самцова, А.В. Шамраєва, та інші. Даючи високу оцінку науковому доробку вчених у сфері даної проблематики, слід зауважити, що діюче правове регулювання розрахунків суб'єктів господарської діяльності потребує вдосконалення та поглиблення. Поточний рівень регулювання розрахункових відносин у сфері господарської діяльності потребує усунення існуючих прогалин, а ряд теоретичних проблем правового врегулю-

вання розрахунків суб'єктів господарської діяльності залишаються невирішеними.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні тенденцій правового регулювання безготівкових розрахунків в господарській діяльності та розробленні рекомендацій щодо їх подальшої оптимізації з врахуванням наявності різних розрахункових відносин у сучасних економічних умовах, які кардинальним чином змінюють підходи до специфікації, захисту та специфіки його застосування.

Виклад основних результатів. Аналізуючи сутність безготівкових розрахунків слід сформулювати їх поняття, яке визначає «Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» – це перерахування відповідної суми коштів з рахунків суб'єктів на рахунки отримувачів, а також перерахування банківськими установами за дорученням підприємств та фізичних осіб коштів, які внесено готівкою в касу банку на рахунки отримувачів [1]. дані розрахунки проводяться банком у відповідності до розрахункових документів на паперових носіях або в електронному вигляді.

З метою детального тлумачення правової природи безготівкових розрахункових правовідносини слід надати характеристику даній структурі: підставам виникнення, зміни чи припинення; суб'єктам; предмету; змісту [2, с. 43].

В першу чергу, підставою виникнення безготівково-розрахункових правовідносин постає розпорядження клієнта банківської установи щодо пе-

рерахування коштів з одного рахунку на інший, при цьому, доручення або розпорядження банку необхідно розглядати як односторонній правочин [3, с. 249].

Отже, для безготівкових розрахунків потрібна наявність рахунків платника, які відкриваються на підставі відповідного договору між ним і банком. Проте, з цим твердженням можна частково не погодитися, тому що для здійснення переказу коштів не завжди потрібен рахунок банку (ч. 2 ст. 1089 ЦК України). Згідно до норм ЦК України, передбачено, що «Розрахунки із застосуванням платіжних доручень» застосовуються також до відносин, пов'язаних із перерахуванням грошових коштів через банк особою, яка не має рахунку у цьому банку, якщо інше не встановлено законом, банківськими правилами або не впливає із суті відносин [4].

Також, до суб'єктів безготівкових розрахункових правовідносин відносять банк, платника та одержувача, які у безпосередніх різновидах розрахунків мають свою персональні назви: платник, виконуючий банк, чекодавець, одержувач, чекодержатель, бенефіціар, заявник акредитиву тощо). Такий тип організації дозволяє зберігати працездатність мережі за умови будь-якої конфігурації її учасників. Також, широко практикується використання Р2Р мереж, які мають сервери, але їх функція полягає вже не лише у наданні сервісів, а й у підтримці інформації з приводу сервісів, що надаються клієнтами мережі [5, с. 126].

Необхідно також звернути увагу на те, що, предметом безготівкових розрахункових правовідносин є грошові кошти. В ході розрахунку між особами за допомогою «безготівкових гро-

шей», суми яких обліковані на рахунках у банку, реалізовується функція платежу, яка властива «готівковим грошам». До цього також слід додати електронні гроші та криптовалюту.

Слід також акцентувати увагу, на тому, що змістом безготівкових розрахункових правовідносин є права і обов'язки їх суб'єктів [6, с. 9], до джерел яких віднесено: а) договори, (ч. 2 ст. 1071 ЦК України) [4]; б) нормативно-правові акти (закони, постанови, накази тощо).

Суть даних прав та обов'язків визначено у ст. 1066 ЦК України, що банк зобов'язаний:

-приймати та зараховувати на клієнтський рахунок, грошові кошти, які туди надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування та видачу відповідних сум з рахунку [4];

-не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, непередбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд, наприклад, у ч.1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [7].

Водночас, переважаючим методом виступає саме імперативний метод праворегулювання, притаманний фінансовому праву, який, проявляється у тому, що:

– Порядок здійснення безготівкових розрахунків суворо регламентовано імперативними фінансово правовими нормами, що містяться у спеціальному законодавстві.

– Безготівкові розрахунки виступа-

ють проявом функціонування банківської системи та елементом банківської діяльності як такої. У цьому зв'язку з чим вони, безперечно, входять до предмета правового регулювання фінансового права. При цьому особлива роль щодо регулювання безготівкових розрахунків належить Національному банку України.

– Предметом регулювання інституту безготівкових розрахунків виступають не лише майнові (цивільно-правові), але й організаційно-розпорядчі відносини [8, с. 392] господарські та інформаційні відносини.

Правове регулювання та забезпечення безготівкових розрахунків у господарській діяльності, базується на критеріях, які є обов'язковими:

1) безготівкові розрахунки здійснюються сторонами цивільно-правового зобов'язання через банки з відкритих ними розрахункових, поточних та інших рахунків, умови яких дозволяють виробляти платежі за розпорядженням клієнта, дане твердження на даний момент частково вірно зв'язку поширенням криптовалют та електронних грошей;

2) учасники розрахунків можуть вибирати і закріплювати в договорі будь-яку форму розрахунків, передбачену законом, встановленими згідно з ним банківськими правилами і вживаними в банківській практиці звичаями ділового обороту. Банки не вправі відмовити клієнтам у вчиненні таких операцій, якщо інше не передбачено договором банківського рахунку або законом коли банк в праві відмовити у здійсненні фінансової операції;

3) у розрахункових цивільно-правових відносинах кошти з рахунків списуються за розпорядженням власника рахунку, за винятком випадків,

передбачених чинним законодавством або договором між банком і клієнтом. Волевиявлення власника рахунку може бути виражене або у формі прямої вказівки банку про перерахування коштів або шляхом переказу готівки або у формі письмової згоди на платіж на вимогу, пред'явленим третьою особою;

4) банк не має права визначати та контролювати використання грошових коштів, що знаходяться на рахунку клієнта, і встановлювати не передбачені законодавчими актами або договором обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд;

5) банк, який бере участь у розрахунках за цивільно-правовим зобов'язанням контрагентів, сам не стає стороною в цьому зобов'язанні. Він є стороною договору банківського рахунку і лише за його виконання відповідає перед своїм клієнтом;

6) безготівкові розрахунки проводяться на підставі документів встановленої форми [9, с. 47–49].

Діяльність будь-якої банківської установи та уся банківська сфера пронизана інформаційними відносинами, при цьому їх головним аспектом виступає саме інформація [10, с. 77], оскільки під час здійснення безготівкових розрахунків утворюються документи передбачені нормативно-правовими актами Національного банку України.

Висновки. Підводячи підсумки, слід констатувати, що в умовах активного впровадження у діяльність фінансових установ сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, виникнення електронної торгівлі, нових фінансових інструментів та поширення електронних банківських сис-

тем, розвиток ринку платіжних послуг характеризується значним підвищенням клієнтського попиту на послуги з безготівкових розрахунків. В той же час, розроблення рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання безготівкових розрахунків у господарській діяльності повинно ґрунтуватися на комплексному аналізі інтересів як учасників ринку, так і держави.

Що ж стосується особливостей безготівкових розрахунків та порядку їх здійснення, можна стверджувати, що

вони базуються на обміні документами, які містять інформацію про рух коштів, вимоги до яких встановлені державою та закріплені у фінансово-правових нормах. Привертає увагу та обставина, що безготівковим розрахункам притаманна договірна форма, яка обумовлена нормами господарського і цивільного права. В той же час, вимоги до інформації, яка опосередковує обіг безготівкових коштів, містяться в основному в нормах фінансового і адміністративного права.

Список використаної літератури

1. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (дата звернення: 12.06.2021)
2. Договірне право України: Особ. Час. / За заг. ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
3. Безклубий І.А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми: монографія. К.: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2005. 378 с.
4. Цивільний кодекс України. Кодекс від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.06.2021)
5. Доманецька І.М., Петрушенко М.С., Федусенко О.В., Федусенко А.О. Імітаційна модель функціонування вузла пірингової мережі. *Управління розвитком складних систем*, 2012. Вип. 12. С. 124–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_27. (дата звернення: 12.06.2021)
6. Кузьмин В.Ф. Расчётные правоотношения в новых условиях хозяйствования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. М., 1971. 16 с.
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 12.06.2021)
8. Богданович А.С. Безготівкові розрахунки із використанням електронних платіжних засобів як комплексний правовий тубінститут. *Часопис Київського університету права*, 2013. № 4. С. 391-394.

9. Новоселова Л. А. Денежные расчеты в предпринимательской деятельности. М.: ЮрИнфоР, 1996. 326 с.
10. Борисова А. М. Напрямки та перспективи вдосконалення інформаційних банківських правовідносин. *Молодий вчений*, 2014. № 1(04). С. 75–78.

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.174864](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.174864)

JEL Classification: K12, K29

LEGAL ASPECTS OF ORGANIZATION OF CASHLESS SETTLEMENTS IN THE ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES

BRAICHENKO Serhii

*Ph. D. in Law, Assoc.Prof.,
Assoc. Prof. of the Law, Social Sciences and
Humanities Department,
Banking University, Cherkasy Institute
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4429-0770>
e-mail: bsnchk@i.ua*

KOLISNYK Artem

*Ph. D. in Law,
Assoc. Prof. of the Law, Social Sciences and
Humanities Department,
Banking University, Cherkasy Institute
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0255-4731>
e-mail: akolisnyk@ukr.net*

MAISTRENKO Svitlana

*PhD, Assoc.Prof.,
Banking University, Cherkasy Institute
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1181-3501>
e-mail: oliviton@bigmir.net*

FOMENKO Valentyna

*lecturer of the Law, Social Sciences
and Humanities Department,
Banking University, Cherkasy Institute
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2778-8390>
e-mail: tinabogunova@gmail.com*

Abstract. *The article examines the main areas of legal regulation of non-cash payments in the activities of economic entities. It is proved that settlements in economic activity are economic legal relations that arise in the performance of financial obligations created by a regulatory act or a specific agreement. The authors found that the subject of regulation of the institution of non-cash payments are not only economic but also civil legal relations that arise between the bank and the client, as well as administrative and financial, and finally - information relations closely related to the circulation of paper and electronic documents. because when making non-cash payments, the documents provided by the regulations of the National Bank of Ukraine are created.*

Keywords: *accounts, non-cash settlements, cash, payment, economic and legal settlement, financial legal relations, economic legal relations, transfer of funds, civil legal relations.*

Considering the issue of legal support of non-cash payments in the activities of economic entities, it should be recognized that the main scientific problem is the stability and widespread use, which necessitates a comprehensive study of the current state of payments and existing mechanisms and methods of regulation. The subject of regulation of the institution of non-cash payments includes not only economic or civil relations, which are inherent in the legal relationship between a natural or legal person and a banking institution.

Thus, the problem of identifying the relationship between the legal regulation of financial settlements and modern legislative support of settlements in economic activity becomes especially scientific.

The purpose of the article is to comprehensively study the trends of legal regulation of non-cash payments in economic activities and develop recommendations for their further optimization, taking into account the existence of different settlement relations in modern economic conditions, which radically change approaches to specification, protection and specific application.

It is noted that a clear definition of the legal nature of payments, as well as identifying the relationship between the legal regulation of primary forms of payment and modern regulations in economic activities will determine the specifics and features of legal regulation of non-cash payments, will help identify improvements in modern conditions.

The subject of non-cash settlement relations is cash. During calculation between persons with "non-cash money", which amounts recorded in the bank's accounts the payment function which is inherent in "cash" is realized. Electronic money and cryptocurrency should also be added.

Highlighted criteria on which the legal regulation and provision of non-cash payments in economic activity are based.

Development of payment services market is characterized by a significant increase of customer demand for non-cash payment services. At the same time, the development of recommendations for improving the legal regulation of non-cash payments in economic activities should be based on a comprehensive analysis of the interests of both market participants and the state.

References

1. Instruction on cashless settlements in Ukraine in national currency № 2 (2004, January 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> [in Ukrainian].
2. Dzera, O.V. (Eds.). (2009). *Dohovirne pravo Ukrainy: Osob. Chas. [Contract law of Ukraine: special part]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Bezklubyi, I.A. (2005). *Bankivski pravochyny: tsyvilno-pravovi problemy [Banking transactions: civil law problems]*. Kyiv: Kyivskiyi natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

4. Civil Code of Ukraine № 435-IV (2003, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
5. Domanetska, I.M., Petrushenko, M.S., Fedusenko, O.V., & Fedusenko, A.O. (2012). Imitatsiina model funktsionuvannia vuzla pirynehovoi merezhi [Simulation model of peering network node functioning]. *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system – Managing the development of complex systems*, 12, 124-132. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_27 [in Ukrainian].
6. Kuzmin, V.F. (1971). *Raschyotnye pravootnosheniya v novykh usloviyakh hozyajstvovaniya [Settlement legal relationships in the new economic conditions]*. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian]
7. Law of Ukraine № 1702-VII «On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction» (2014, October 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> [in Ukrainian].
8. Bohdanovych, A.S. (2013). Bezghotivkovi rozrakhunky iz vykorystanniam elektronnykh platizhnykh zasobiv yak kompleksnyi pravovyi subinstytut [Cashless settlements using electronic means of payment as a complex legal sub-institution]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, 4, 391-394 [in Ukrainian].
9. Novoselova, L.A. (1996). *Denezhnye raschety v predprynimatelskoi deiatelnosti [Cash settlements in business]*. Moscow: YurYnfoR [in Russian].
10. Borysova, A.M. (2014). Napriamky ta perspektyvy vdoskonalennia informatsiinykh bankivskykh pravovidnosyn [Directions and prospects for improving information banking relations]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 1, 75–78 [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.175469](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.175469)

JEL Classification: O13

THEORETICAL ASPECTS OF THE COMMUNAL OBJECTS ENERGY SAVING CONCEPT

VOZNYUK Mykola

Doctor of Economics, Professor

Professor of Financial Consulting and Banking Department

Educational and Scientific Institute of Economic and Social Relations,

Banking University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7393-9850>

e-mail: ma.voznyuk@gmail.com

PANKIV Oleh

Ph. D student,

Banking University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9657-2668>

e-mail: opankiv2021@gmail.com

BOHIV Roman

Ph. D student,

Banking University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6981-9215>

e-mail: reb_@ukr.net

Abstract. *A theoretical and methodological study of the concept of energy saving of communal objects are conducted in this article. Generalized definition of communal property with their division into groups and author's vision of the concepts of resource saving and energy saving of utilities are proposed. The paper summarizes the historical stages of the energy saving process in Ukraine, describes their features, highlights the main legal acts and state institutions that regulate the implementation of energy efficiency policy. The negative economic and social consequences of unbalanced domestic consumption of fuel and energy resources are determined.*

Key words: *communal objects, energy saving, resource saving, energy efficiency, energy intensity of GDP, innovative activity.*

Аннотация. *Проведено теоретико-методическое исследование понятия энергосбережения коммунальных объектов. Предложено обобщенное определение объектов коммунальной собственности с разделением их на группы и авторское видение понятий ресурсосбережения и энергосбережения коммунальных объектов. Обобщены исторические этапы становления процесса энергосбережения в Украине, охарактеризованы их особенности, выделены основные правовые акты и государственные институты, регулирующие реализацию энергоэффективной политики. Определены негативные экономические и социальные последствия несбалансированного внутреннего потребления топливно-энергетических ресурсов.*

Ключевые слова: *коммунальные объекты, энергосбережение, ресурсосбережение, энергоэффективность, энергоёмкость ВВП, инновационная деятельность.*

The problem statement. The issue of energy efficiency and energy saving for Ukraine is first of all an issue of energy independence and security of the state. Today, energy efficiency is extremely important for reforming and developing the Ukrainian economy. Maximum attention is paid to this area by different branches of government and society. This issue is especially relevant for communal property that meets the needs of local communities. However, public energy efficiency policy includes only some direct budget funding, which will not solve all the problems. At the same time, in the EU countries, the principle of encouraging consumers to implement energy efficiency measures is preferred.

At the same time, the scientific analysis of this issue showed the lack of a clear distinction between the issues of resource-, energy saving and energy efficiency. And if we consider these issues on the example of objects of communal property, it becomes obvious that the national legislation does not provide a single definition of this concept, which causes controversy between numerous scientific achievements.

Effective activity of communal property objects, which performs an important function to ensure the livelihood of territorial communities and socio-economic interests of the population of the relevant administrative-territorial units, is a necessary condition for successful economic development of the country. However, national law does not provide a single definition of "communal property". Among scholars, this concept is also not clearly defined, which gives rise to numerous legal conflicts and disputes [1].

The realization of the articles goal is necessitated the solution of such tasks, as:

1. to define the essence of the concept of communal objects and features of their functioning;

2. on the basis of generalization of theoretical theses and results of research of the energy efficiency, resource- and energy saving concepts, to substantiate theoretical approaches for definition of concept of energy saving of communal objects.

In order to achieve the formulated goal and solve these setted tasks, such research methods as theoretical generalization and systematization, comparison and system analysis were used.

Analysis of recent research and publications. Many scientists have studied the issues of energy conservation, resource conservation and the concept of communal property. Thus, Balashova R. I., Pogoidak O. B. consider resource conservation through the prism of improving the efficiency of resource usage. Reimers R. F. speaks of the use of a minimum amount of resources not only at the stage of production, but also in the process of its realization. Skokov S. A. sees energy saving in a complex system with such components as scientific, practical, organizational and information activities aimed at economical consumption of resources while reducing the load on the environment. However, the differences between resource and energy saving are not fully defined. At the same time, the concept of communal property is evolving together with the adopted legislative and regulatory documents. Thus, the concept of energy saving is the objects of communal property needs further clarification and elaboration.

The purpose of the article is to study and generalize the theoretical principles of the concept of communal objects energy saving.

Presentation of the main results. The concepts of communal and municipal property are synonymous. As noted by O. Kovaleva, the term "communal property" comes from the concept of "commune", which translated from French "commune" means "community", and from Latin - "communist" - common [2]. In France, Italy and other countries, the commune today is a settlement of people in rural and urban areas and forms an administrative - territorial unit [3].

In domestic law, the concept of "communal property" is first mentioned in the Law of the Ukrainian SSR "On Local Councils of People's Deputies and Local and Regional Self-Government", and is interpreted as the basis of local self-government on behalf of the population by relevant local Councils of People's Deputies. This included property that was transferred free of charge to the former USSR and the USSR to other entities, as well as property acquired by local councils of people's deputies at the expense of their funds [4].

Adopted in 1991, the Law of the Ukrainian SSR "On Property" defined the legal regime of communal property, namely - communal property, as the property of administrative-territorial units, together with national (republican) property, was attributed to state property [5].

Nowadays, the right of communal property is exercised in accordance with the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine". Article 142 of the Constitution of Ukraine states that the material and financial basis of local self-

government is movable and immovable property, local budget revenues, other funds, land, natural resources owned by territorial communities of villages, settlements, cities, districts in cities, as well as objects of their common property, which are managed by district and regional councils [6].

The Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" defines the right of communal property of territorial communities of villages, settlements, cities, districts in cities to movable and immovable property, revenues of local budgets, other funds, land, natural resources, enterprises, institutions and organizations, including banks, insurance companies, as well as pension funds, share in the property of enterprises, housing, non-residential premises, cultural, educational, sports, health care, science, social services and other property and property rights, movable and immovable property, which are defined in accordance with the law as objects of communal property rights, as well as funds received from their alienation [7, Art. 60].

The issues of communal property functioning were further developed after the adoption in 2003 of two important normative acts - the Civil and Economic Codes of Ukraine. Thus, the Civil Code of Ukraine states that territorial communities have equal rights with other participants in civil relations, and can create legal entities under public law (utilities, educational institutions, etc.) [8, Art. 169]. The Economic Code stipulates that the management of economic activity in the communal sector of the economy is carried out through the system of organizational and economic powers of territorial communities and local governments in relation to economic entities belonging to the communal sector. Also, local gov-

ernments are responsible for the consequences of economic entities belonging to the communal sector of the economy [9, Art. 24].

Thus, it can be argued that the objects of communal property are movable and immovable property, budget revenues, other funds, natural resources, enterprises owned by territorial communities, man-

aged by the relevant local governments and used to meet both material and spiritual needs of a person as a member of the territorial community, in particular in housing, education, health care, utilities, recreation, leisure, etc. Based on this definition, communal property can be divided into groups (Fig. 1).

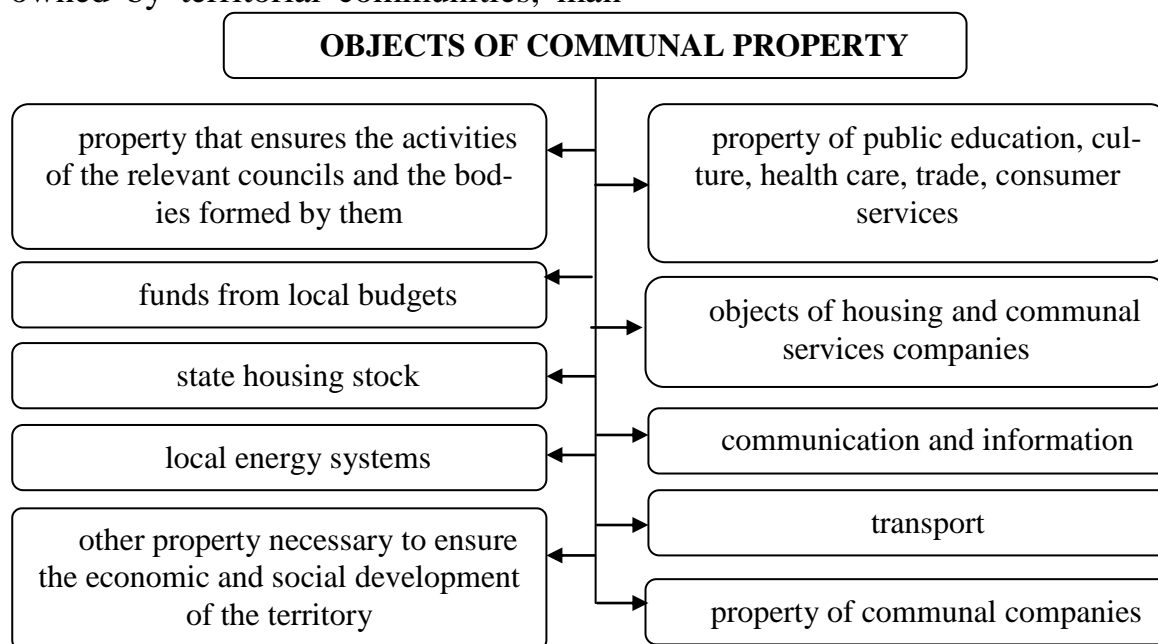

Fig. 1. Objects of communal property

Source: developed by authors on the base [1,5-7]

According to Ukrainian law, communal objects cannot be confiscated from territorial communities and transferred to other subjects of ownership without the consent of the territorial community directly or the relevant decision of the council or its authorized body [7, Art. 60]. The volume of communal property is quite large and diverse. All of them need effective management, as their use and disposal provides the socio - economic needs of the population of the territorial community [1, p. 46].

Utility management policies cannot be considered effective without taking into account their energy saving issues. The issues of the energy saving processes in-

tensification are not new for Ukraine, as the domestic economy remains extremely energy-intensive. At the same time, housing and communal services enterprises annually consume more than 8 billion kW of electricity and 10 billion cubic meters of natural gas, which is twice as much as in EU countries [10, p. 4].

Before highlighting the place of energy conservation in the system of utilities, it seems appropriate to clarify the essence of such concepts as "resource conservation/saving", "energy conservation/saving", "energy efficiency" and differences between them, as these concepts are close in content, they are often used in science and in practice and are mostly

identified. Existing approaches to high- source saving can be summarized in lighting the essence of the concept of re- Table 1.

Table 1

Existing approaches to understanding the meaning of "resource saving"

Author	Interpretation
Balashova R.I.	economic category, which is constantly improving and is a process of improving resource efficiency [11, p. 117].
Andrushkiv B. M., Vovk Yu. Ya., Po- haidak O. B.	- "a condition that characterizes the presence of potential opportunities to improve the use of production resources"; - the result that can be interpreted by increasing the socio-ecological and economic efficiency of production while reducing its resource intensity; - a set of technical, economic, organizational and socio-psychological measures for the economical and efficient use of all types of resources (material, energy, financial, etc.) [12, p. 12].
Melnyk N.O.	factor of production that changes the ratio between the used means of production and labor costs due to increased productivity [13].
Veklych O. A.	saving of living and tangible labor [14, p. 9].
Vovk I., Pohaidak O.	the process of reducing the material and energy consumption of a unit of production, reducing production costs, increasing the yield of final products through the introduction of scientific and technical advances and the application of organizational and economic management mechanisms [15].
I. M. Sotnyk	progressive direction of the natural resource potential usage, which provides savings of natural resources and growth of production with a constant amount of raw materials, fuel, basic and auxiliary materials [16, p. 31].
Skokov S.A.	scientific, practical, organizational, commercial and information activities aimed at rational, integrated usage and economical consumption of all types of resources, based on the existing level of development of machinery and technology, while reducing the man-made load on the environment [17, p. 350].
Reimers N.F.	resource-saving technologies that provide the minimum amount of resources usage at each stage of the production cycle of the product, as well as during its implementation [18].
Volkova S.V.	one of the forms of the enterprise's reserves realization, connected with the maximum economy in the production of material resources [19].

Source: developed by authors

The analysis of the above approaches for the resource saving essence understanding allows us to offer the author's vision of the concept as a process of reducing resource consumption, due to increased efficiency of their use and positive changes in the state economy. It also seems appropriate to reveal the essence of the concept through the prism of its basic principles, content and classification, which is presented in Fig. 2. As it

can be seen from Fig. 2, resource saving is divided into types, depending on the type of resources. Thus, it can be argued that energy saving is a classification element of resource saving.

An active energy saving policy came to Ukraine in the mid-1990s, almost 20 years after it became an important element of the state policy of developed countries. The main document that defines the legal, economic, social and en-

vironmental foundations of energy saving for enterprises, institutions, organizations and citizens is the Law of Ukraine "On Energy Saving". According to this law, energy saving is an activity (organizational, scientific, practical, informational), which is aimed at the rational

economical usage of primary and transformed energy and natural energy resources in the national economy and which is implemented with the using of technical, economic and legal methods [21].

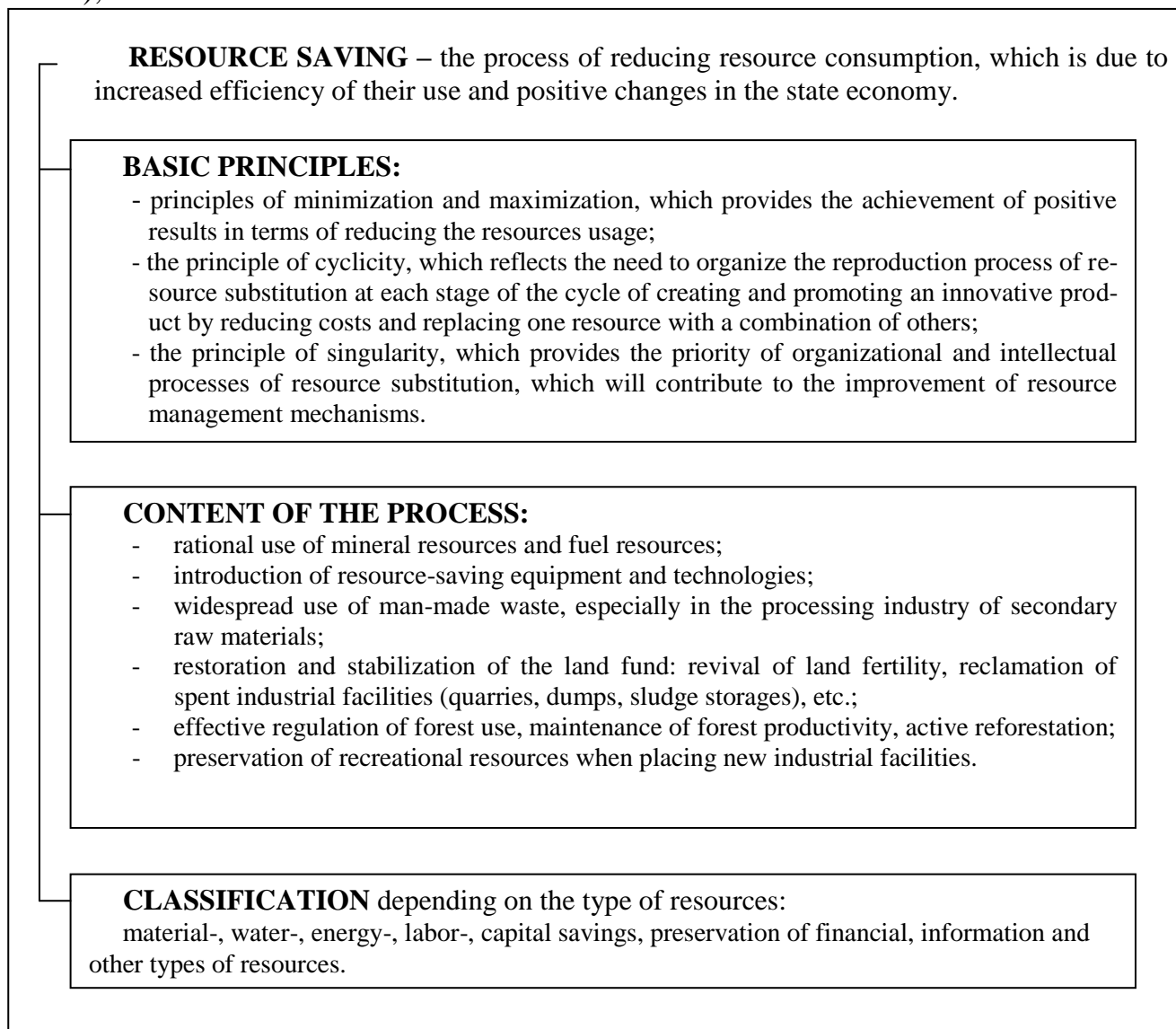

Fig. 2. Disclosure the essence of the resource saving concept

Source: developed by authors on the base [10, 15, 20]

According to Popovchenko O. M., energy saving is an economic category, in particular in terms of the relationship of economic, legal, technological, energy and environmental factors that affect the volume of industrial production, its energy intensity and dynamics of energy consumption [22]. However, according to

the author, this definition is a little bit incomplete, as its scope is limited by the process of manufacturing industrial products, while energy saving is used in almost all spheres of social activity.

More completed and comprehensive is the interpretation of energy saving as an organizational, scientific, practical and

informational activity of government agencies, individuals and legal entities, which aims to reduce costs and losses of fuel and energy resources in the process of extraction, processing, transportation, storage, production, use and disposal [23]. This interpretation reveals the concept in terms of its functional and institutional aspects.

Investigating the issue of energy saving, author emphasizes the need for its intensification, the essence of which is to use a set of effective measures aimed at reducing specific energy consumption for production (including marketable energy) and increase productivity. He also notes that energy saving is a complex activity that involves a powerful resource and, in case it is used effectively, will serve as an effective driver of the economy [24, p. 160].

Energy saving is also understood as an interconnected set of methodological, research, technological, engineering, organizational, economic, managerial, administrative and economic and educational activities aimed at the production of energy and products to solve problems of saving and rational use of all types of fuel and energy resources (FER), a sharp reduction in their losses, as well as a significant increase in the degree of extraction and depth of processing, which ensure the achievement of optimal energy efficiency and prevention of harmful effects of industrial and socio-economic systems on the environment [10, p. 39].

The analysis of the above interpretations of the concept of energy saving gives grounds to talk about the tendency of the authors to narrow this concept to a particular area of research. And this is true, because measures to save energy in the production process and services will be a little bit different. The common root

in all these definitions is - the rational use of energy. Thus, if we talk about energy conservation of utilities, it is necessary to focus on methods and technologies, research, organizational, economic, managerial, administrative and economic and educational activities for the rational use of energy in the operation of movable and immovable property, enterprises, housing, non-residential premises, cultural, educational, sports, health, science, social services and other property owned by local communities.

The beginning of the 90s of the last century in our country can be described as a period of awareness of the urgency of energy saving at the public level. Prior to the adoption of the Law of Ukraine "On Energy Conservation" in 1994, it was often said that energy prices would rise in line with the market value and everything would fall into place in terms of efficiency of their consumption. The first part of this sentence came true very quickly: the cost of imported gas in a relatively short period increased tenfold. However, in practice everything turned out to be much more complicated: the result was exactly the opposite of what was expected. The low level of energy efficiency of national production in combination with the rising price of imported gas became one of the determining causes of the crisis in Ukraine's economy in the 1990s and, in turn, the further deterioration of energy intensity of GDP (EGDP). Only during the period 1990-1996, the EGDP of the national economy increased by 42% [25].

The high energy intensity of Ukraine's GDP at that time was explained by a certain technological backwardness, unsatisfactory structure of the national economy and the influence of the "shadow sector". It objectively limited the competitiveness

of national production and placed a heavy burden on the economy, especially in the face of its external energy dependence.

The problem of unbalanced domestic consumption of fuel and energy resources of the period of Ukrainian statehood formation had sharp negative economic and social consequences:

- part of the urban population of Ukraine was provided with water supply only a few hours a day. The electricity switching off became a common phenomenon in the 1990s in the regions, and the quality of heat supply often did not meet the established requirements;

- competitiveness of domestic, rather energy-intensive, products was achieved only at the cost of a significant reduction in the component of labor costs;

- the infrastructure of the fuel and energy complex (FEC) and water and heat supply utilities was gradually destroyed [25].

Energy efficiency has become an element of official state policy in Ukraine since the establishment in 2006 of the National Agency of Ukraine for Efficient Use of Energy Resources, and since 2011 its successor has been the State Agency for Energy Efficiency and Energy Conservation of Ukraine. Its main tasks include the implementation of state policy in the field of efficient use of fuel and energy resources, energy conservation, renewable energy sources and alternative fuels, as well as ensuring an increase in the share of renewable energy sources and alternative fuels in Ukraine's energy balance [26].

In Ukraine, the legal, economic and organizational principles of formation and implementation of priority areas of innovation are determined by the Law "On priority areas of innovation in

Ukraine" [27]. This Law obliges the executive authorities of Ukraine at all levels to create a regime of the greatest assistance in the implementation of works aimed at the implementation of certain priority areas, the concentration of financial, economic and intellectual resources. According to this Law, the priority areas of innovation are divided into strategic and medium-term priorities. Strategic priority areas are approved by the Verkhovna Rada of Ukraine for a period of up to 10 years. Medium-term priorities are determined for a period of up to 5 years and are aimed at implementing strategic priorities.

Thus, among the strategic priority areas of innovation in Ukraine for 2011-2021, the Verkhovna Rada of Ukraine determines the development of new energy transportation technologies, the introduction of energy-efficient, resource-saving technologies, the development of alternative energy sources [27].

Conclusions. Based on the above, we can conclude that the concept of energy conservation of utilities is not something far and remote from our daily lives, but only arose in response to the growing urgent need to reduce and optimize the irrational use of energy resources in one of the priorities of the state and the most relevant for the average citizen industry - in the industry, where there is satisfaction of both material and spiritual human needs, as a member of the territorial community - in the field of communal property.

As perspectives for the further research authors can determine the following: development of the energy saving infrastructure for communal objects as well as the proposals for the new investment sources searching to attract in this area.

References

1. Solovei, N. S. (2015). Obiekty prava komunalnoi vlasnosti [Objects of communal property rights]. *Pravo.ua: naukovopraktychnyi zhurnal - Pravo.ua: scientific and practical journal*, 2, 44-46. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222662.pdf> [in Ukrainian].
2. Kovalova, O. M. (2010). Formuvannia, zaprovadzhennia ta rozvytok komunalnoi vlasnosti v Ukraini [Formation, introduction and development of communal property in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia - Actual problems of public administration*, 1, 351-358. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_48 [in Ukrainian].
3. Solovei, N. S. (2015). Poniattia ta sutnist prava komunalnoi vlasnosti v Ukraini [The concept and essence of communal property rights in Ukraine]. *Nashe parvo - Our right*, 4, 36-38. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_4_8 [in Ukrainian].
4. The Law of Ukraine №533-XII “About local councils of people's deputies and local and regional self-government” (1990, December 07). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text> [in Ukrainian].
5. The Law of Ukraine № 697-XII “About property” (1991, February 07). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> [in Ukrainian].
6. Constitution of Ukraine № 254к / 96-VR (1996, June 28). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian].
7. The Law of Ukraine № 280/97-VR “About local self-government in Ukraine” (1997, May 21). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> [in Ukrainian].
8. The Civil Code of Ukraine № 435-IV (2003, January 16). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
9. The Economic Code of Ukraine № 436-IV (2003, January 16). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
10. Vozniuk, M. A. (2016). *Formuvannia rehionalnoi investytsiinoi polityky u sferi enerhozberezhennia (metodolohiia ta metody realizatsii) [Formation of regional investment policy in the field of energy saving (methodology and methods of implementation)]*. Doctor's thesis. Lviv [in Ukrainian].

11. Balashova, R. I. (2012). Sutnist ta skladovi potentsialu enerhozberezhennia promysloвого pidpriemstva v umovakh transformatsii ekonomiky [The essence and components of the energy saving potential of an industrial enterprise in the conditions of economic transformation]. *Aktualni problemy ekonomiky - Current economic problems*, 2 (128), 110-117 [in Ukrainian].
12. Andrushkiv, B. M., Vovk, Yu. Ya. & Pohaidak, O. B. (2012). *Resursonomika: teoretychni ta prykladni aspekty* [Resource economics: theoretical and applied aspects]. Ternopil : TzOV «Terno-hraf» [in Ukrainian].
13. Melnyk, N. O. *Istoriia rozvytku resursozberezhennia na Ukraini* [History of resource saving development in Ukraine]. Retrieved from: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=28366> [in Ukrainian].
14. Veklych, O. A. (2000). Resursodestruktyvnaia ekonomyka Ukrainy kak ekonomycheskaia uhroza [Resource-destructive economy of Ukraine as an economic threat]. *Enerhetyka: ekonomika, tekhnolohii, ekolohiia - Energy: economics, technology, ecology*, 3, 9-12 [in Russian].
15. Vovk, I. (2012). Osoblyvosti formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu resursozberezhennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi transformatsii pidpriemstv [Features of formation of the organizational and economic mechanism of resource saving in the conditions of social and economic transformation of the enterprises]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava - Socio-economic problems and the state*, 2 (7), 315-326. Retrieved from: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12vipetp.pdf> [in Ukrainian].
16. Sotnyk, I. M. (2006). *Resursozberezhennia ta ekonomichni rozvytok Ukrainy: formuvannia mekhanizmiv perekhodu subiektiv hospodariuvannia Ukrainy na bazi resursozberihaiuchykh tekhnolohii* [Resource saving and economic development of Ukraine: formation of mechanisms for the transition of economic entities of Ukraine on the basis of resource-saving technologies]. Sumy : VTD «Univ. kn.» [in Ukrainian].
17. Skokov, S. A. (2001). Ekoloho-ekonomicheskoe obosnovanye realizatsyy rehyonalnykh prohramm resursosberezheniya [Ecological and economic substantiation of the implementation of regional resource conservation programs]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, ekonomika pryrodokorystuvannia, ekonomika pidpriemstva ta orhanizatsiia vyrobnytstva - Mechanism of economic regulation, economics of nature management, economics of enterprise and organization of production*, 3-4, 348-353 [in Russian].

18. Reimers, N. F. (1990). *Pryrodopolzovanye: slovar-spravochnyk [Nature management: dictionary-reference]*. Moskva: Mysl [in Russian].
19. Volkova, S. V. (2014). Klasyfikatsiia form enerhozberezhennia [Classification of forms of energy saving]. *Nezalezhnyi AUDYTOR - Independent AUDITOR*, 7, 38-46 [in Ukrainian].
20. Topuzov, N. K. & Alabuhin A. A. Novaia paradyhma i metody ynnovatsyonnoho upravleniia resursosberezhnyem [A new paradigm and methods of innovative resource management]. *Kreatyvnaia ekonomika - Creative economy*, 7(43), 19-27 [in Russian].
21. The Law of Ukraine № 74/94-VR “About energy saving” (1994, July 01). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр#Text> [in Ukrainian].
22. Popovchenko, O. M. (2004). *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia enerhozberezhenniam u promyslovomu kompleksi Ukrainy [Mechanisms of state management of energy saving in the industrial complex of Ukraine]*. Extended abstract of candidate’s thesis. Donetsk [in Ukrainian].
23. Sutnist enerhozberezhennia. Osnovni poniattia v enerhozberezhenni (2009) [The essence of energy saving. Basic concepts in energy saving]. *Elektronnyi zhurnal enerhoservisnoi kompanii “Enerhetychni systemy” - Electronic journal of the energy service company “Energy Systems”*, 5. Retrieved from: http://esco.co.ua/journal/2009_5/art145.htm#1.3_Сущность_энергосбережения._Основные_понятия_в_энергосбережении_ [in Ukrainian].
24. Vozniuk, M. A. (2014). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku investytsiinoho potentsialu enerhozberezhennia [Current state and trends in the development of energy saving investment potential]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy - Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3(107), 160-171. Retrieved from: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_160_VoznyukMA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_160_VoznyukMA.pdf) [in Ukrainian].
25. Plachkova, S. H. (2011). *Elektroenerhetyka ta okhorona navkolyshnoho seredovyshcha. Funktsionuvannia enerhetyky v suchasnomu sviti: naukovo-piznavalne vyd. [Electricity and environmental protection. The functioning of energy in the modern world: Scientific and cognitive publ.]*. Kyiv. Retrieved from: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-2/section-1/1-1> [in Ukrainian].
26. The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 676 “On approval of the Regulation on the State Agency for Energy Efficiency and Energy Saving of

Ukraine” (2014, November 26). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-п#Text> [in Ukrainian].

27. The Law of Ukraine № 3715-VI “About priority directions of innovative activity in Ukraine” (2012, December 05). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.175469](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.175469)

УДК 332.8

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ КОМУНАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ

ВОЗНЮК Микола Андрійович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансового консалтингу та банківництва,
Навчально-науковий інститут економічних та соціальних відносин
Університету банківської справи
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7393-9850>
e-mail: ma.voznyuk@gmail.com*

ПАНЬКІВ Олег Романович

*аспірант,
Університет банківської справи
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9657-2668>
e-mail: opankiv2021@gmail.com*

БОГІВ Роман Євгенович

*аспірант,
Університет банківської справи
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6981-9215>
e-mail: reb_@ukr.net*

Анотація. У статті проведено теоретико-методичне дослідження поняття енергозбереження комунальних об'єктів. Запропоновано узагальнене визначення об'єктів комунальної власності з поділом їх на групи та авторське бачення понять ресурсозбереження та енергозбереження комунальних об'єктів. Узагальнено історичні етапи становлення процесу енергозбереження в Україні, охарактеризовано їх особливості, виокремлено основні правові акти та державні інституції, що регулюють реалізацію енергоефективної політики. Визначено негативні економічні та соціальні наслідки незбалансованого внутрішнього споживання паливно-енергетичних ресурсів.

Ключові слова: комунальні об'єкти, енергозбереження, ресурсозбереження, енергоефективність, енергоємність ВВП, інноваційна діяльність.

Проведено теоретико-методичне дослідження поняття енергозбереження комунальних об'єктів. Здійснений аналіз вітчизняного законодавства та наукових доробків дав можливість запропонувати узагальнене визначення об'єктів комунальної власності з поді-

лом їх на групи. Дослідження наукових підходів до понять ресурсозбереження, енергозбереження та енергоефективності дало змогу встановити відмінності між ними та сформулювати авторське бачення понять ресурсозбереження та енергозбереження ко-

мунальних об'єктів. Так, ресурсозбереження пропонується розглядати як процес зниження споживання ресурсів, що зумовлений підвищенням ефективності їх використання та позитивними зрушеннями в економіці держави, а також крізь призму його базових засад, змістовного наповнення та класифікації, що представлено у роботі. Енергозбереження комунальних об'єктів, на думку авторів, доцільно представити як сукупність методів та технологій, науково-дослідних, організаційних, економічних, управлінських, адміністративно-господарських та навчально-освітніх заходів для раціонального використання енергії при експлуатації рухомого та нерухомого майна, підприємств, житлового фонду, нежитлових приміщень, закладів культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та іншого майна, що знаходяться у власності територіальних громад.

У роботі узагальнено історичні етапи становлення процесу енергозбереження в Україні, охарактеризовано їх особливості, виокремлено основні правові акти та державні інституції, що регулюють реалізацію енергоефективної політики.

Зроблено висновки про те, що поняття енергозбереження комунальних об'єктів не є чимось далеким та віддаленим від нашого повсякденного життя, а лише виникло у відповідь на все наростаючу нагальну необхідність зменшити та оптимізувати нераціональне використання енергетичних ресурсів в одній з пріоритетних для держави та найdotичніших для пересічного громадянина галузі – у галузі, де відбувається задоволення як матеріальних, так і духовних потреб людини, як члена територіальної громади – у галузі комунального майна.

Список використаної літератури

1. Соловей Н. С. Об'єкти права комунальної власності. *Право.іа: науково-практичний журнал*, 2015. № 2. С. 44–46. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222662.pdf>.
2. Ковальова О. М. Формування, запровадження та розвиток комунальної власності в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*, 2010. № 1. С. 351–358. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_48.
3. Соловей Н. С. Поняття та сутність права комунальної власності в Україні. *Наше право*, 2015. № 4. С. 36–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_4_8.
4. Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування : Закон України від 07.12.1990 р. №533-XII (втратив чинність від 12.06.1997 р., підстава 280/97-вр). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text>. (дата звернення: 05.06.2021)

5. Про власність : Закон України від 07.02.1991 р. № 697-ХІІ (втратив чинність від 20.06.2007 р., підстава 997-16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> (дата звернення: 05.06.2021).
6. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к / 96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.06.2021)
7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 05.06.2021)
8. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 05.06.2021)
9. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення: 05.06.2021)
11. Вознюк М. А. Формування регіональної інвестиційної політики у сфері енергозбереження (методологія та методи реалізації): дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05. Львів, 2016. 396 с.
12. Балашова Р. І. Сутність та складові потенціалу енергозбереження промислового підприємства в умовах трансформації економіки. *Актуальні проблеми економіки*, 2012. №2 (128). С. 110–117.
13. Андрушків Б. М., Вовк Ю. Я., Погайдак О. Б. Ресурсономіка: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2012.
14. Мельник Н. О. Історія розвитку ресурсозбереження на Україні. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=28366>. (дата звернення: 05.06.2021)
15. Веклич О. А. Ресурсодеструктивная экономика Украины как экономическая угроза. *Енергетика: економіка, технології, екологія*, 2000. № 3. С. 9–12.
16. Вовк І. Особливості формування організаційно-економічного механізму ресурсозбереження в умовах соціально-економічної трансформації підприємств. *Соціально-економічні проблеми і держава*, 2012. 2 (7). С. 315–326. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12vipetp.pdf>.
17. Сотник І. М. Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України на базі ресурсозберігаючих технологій : монографія. Суми : ВТД «Унів. кн.», 2006.

18. Скоков С. А. Эколого-экономическое обоснование реализации региональных программ ресурсосбережения. *Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва*, 2001. № 3-4. С. 348–353.
19. Реймерс Н. Ф. Природопользование: словарь-справочник. Москва : Мысль, 1990. 639 с.
20. Волкова С. В. Класифікація форм енергозбереження. *Незалежний АУДИТОР*, 2014. № 7. С. 38–46.
21. Топузов Н. К., Алабугин А. А. Новая парадигма и методы инновационного управления ресурсосбережением. *Креативная экономика*, 2010. 7 (43). С. 19–27.
22. Про енергозбереження : Закон України від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр#Text>. (дата звернення: 05.06.2021)
23. Поповченко О. М. Механізми державного управління енергозбереженням у промисловому комплексі України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Донецьк, 2004.
24. Сутність енергозбереження. Основні поняття в енергозбереженні. *Електронний журнал енергосервісної компанії «Енергетичні системи»*, 2009. № 5. URL: http://esco.co.ua/journal/2009_5/art145.htm#1.3_Сущность_энергосбережения._Основные_понятия_в_энергосбережении_.
25. Вознюк М. А. Сучасний стан та тенденції розвитку інвестиційного потенціалу енергозбереження. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2014. 3 (107). С. 160–171. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_160_VoznyukMA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_160_VoznyukMA.pdf).
26. Плачкова С. Г. Электроэнергетика та охорона навколишнього середовища. Функціонування енергетики в сучасному світі. : Науково-пізнав. вид. Київ, 2011. URL: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-2/section-1/1-1>.
27. Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : Постанова Каб. Міністрів України від 26.11.2014 р. № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-п#Text>. (дата звернення: 05.06.2021)
28. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 05.12.2012 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>. (дата звернення: 05.06.2021)

УДК 336.226

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

ОНИЩЕНКО Ганна Василівна

аспірант,

Університет банківської справи

e-mail: krobinec8@ukr.net

Анотація. Узагальнено значення місця і ролі фіскальної політики в регулюванні економіки згідно сучасних економічних теорій, досліджено плюралізм наукових точок зору до сутності поняття «фіскальна політика», виокремлено характеристичні особливості фіскальної політики, які знаходять відображення в її цілях, завданнях, структурній основі, що представлена податковою і бюджетною складовими, інструментах. На підставі результатів компаративного аналізу надано авторське тлумачення поняття «фіскальна політика» з позицій системного, комплексного і функціонально-цільового підходів. Набули подальшого розвитку уточнення принципів і функцій фіскальної політики.

Ключові слова: *фіскальна політика, фіскальне регулювання, податкова політика, бюджетна політика, бюджетна система, податкова система, податки, бюджет.*

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку вимагає від урядів країн світу наявності достатнього обсягу довгострокових фінансових ресурсів як для вирішення важливих соціально-економічних завдань, так й швидкого реагування на глобалізаційні виклики, до яких відносять різноманітні за своєю першопричиною виникнення, природою та наслідками кризові явища. Акумулявання фінан-

Аннотация. *Обобщено значение места и роли фискальной политики в регулировании экономики согласно современных экономических теорий, исследован плюрализм научных точек зрения о сущности понятия «фискальная политика», выделены характерные особенности фискальной политики, которые находят отражение в ее целях, задачах, структурной основе, которая представлена налоговой и бюджетной составляющими, инструментах. На основе результатов сравнительного анализа предоставлено авторское толкование понятия «фискальная политика» с позиций системного, комплексного и функционально-целевого подходов. Получили дальнейшее развитие уточнения принципов и функций фискальной политики.*

Ключевые слова: *фискальная политика, фискальное регулирование, налоговая политика, бюджетная политика, бюджетная система, налоговая система, налоги, бюджет.*

сових ресурсів здійснюється в консолідованому бюджеті країни, а їх вагомим джерелом є податки. Водночас, посилення глобалізаційних і інтеграційних процесів, зміни економіко-інституційного середовища значно вплинули на трансформацію національних систем оподаткування, стратегію і тактику фіскальної політики та її ефективність. В цьому аспекті важливим завданням постає ефективність

фіскальної політики, базуючись на надійному теоретичному і методологічному підґрунті визначення її сутності та особливостей, враховуючи сучасні реалії.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади фіскальної політики сформовані зарубіжними вченими, зокрема, Б. Беккером, С. Брю, А. Вагнером, Дж. М. Кейнсом, К. Макконнеллом, А. Маршаллом, А. Пігу, У. Петті, П. Самуельсоном, А. Смитом, С. Фішером, М. Фридманом, Й. Шумпетером та ін. Практичні аспекти фіскальної політики в подальшому розвинули в своїх наукових публікаціях представники провідних економічних наукових шкіл, а саме А. Аганбегян, Б. Алієв, В. Базилевич, В. Бантон, З. Варналій, О. Гудзь, А. Загородній, М. Карлін, А. Крисоватий, Т. Кошук, М. Крупка, І. Лютий, С. Львовчкін, І. Майбуров, В. Мельник, О. Міронов, В. Міщенко, Д. Носіков, О. Ракул, Р. Скриньковський, С. Степаненко, В. Тарангул, О. Татаркін, Л. Усенко, В. Шевченко, І. Школьник, Д. Чернік, В. Федосов, С. Юрій та інші. Не вирішеність проблеми досягнення ефективної фіскальної політики ставить за необхідне уточнення її сутності для подальшого удосконалення.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних засад та уточненні сутності поняття «фіскальна політика» задля більш ґрунтового розуміння шляхів її реформування та підвищення ефективності.

Виклад основних результатів. Історичні витоки формування системи наукових знань щодо фіскальної політики через сутність і функції податків достатньо повно висвітлив В. Вішневський [1, с.36-49].

Сучасні економічні теорії розглядають питання ролі фіскальної політики з позиції регулювання економіки, що підтверджує важливість її значення, з одного боку, і еволюційне формування теоретичного підґрунтя залежно від макромоделі регулювання – з іншого (табл. 1).

Компаративний аналіз різних підходів до тлумачення поняття «фіскальна політика» дозволів встановити їх єдність у точці зору на сутнісну основу, що полягає в системі заходів, а також наявність змістовно-цільового її орієнтування (табл. 2). К. Макконнелл і С. Брю, спираючись на теорію раціонального вибору і аналіз проблем державних фінансів, наголошують на спрямованості фіскальної політики на досягнення повної зайнятості та неінфляційного внутрішнього обсягу виробництва [5, с. 257], а також необхідності дотримання принципу оподаткування одержуваних благ і принципу платоспроможності [5, с.695].

П. Самуельсон і В. Нордгауз бачать сутність фіскальної політики у змінах в системі оподаткування і державних витратах для «...зменшення коливань ділових циклів, сприяння швидкому зростанню економіки з високою зайнятістю та без високої неконтрольованої інфляції» [6, с. 389].

Підтримуючи позицію К. Макконнелла і С. Брю, С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна, Т. Пахомова уточнюють, що означені цілі фіскальної політики можуть бути досягнуті «...шляхом змін державних видатків, системи оподаткування та підходів до формування державного бюджету в цілому» [7, с.303].

На думку С. Юрія та А. Крисоватого, за структурним підходом фіскальна політика, як головна ланка економіч-

ної політики, сформувала самостійні види фінансово-економічної політики, зокрема, «...політику податкового регулювання і політику податкових до-

ходів, які мають свої специфічні цілі і завдання, а також методи їх виконання» [15, с.28].

Таблиця 1

Фіскальна політика в регулюванні економіки згідно сучасних економічних теорій

Економічна теорія, засновники і представники	Роль і значення фіскальної політики в регулюванні економіки полягає в ...
Економічна теорія Дж.М. Кейнса, послідовники – О. Хансен, А. Оукен, У. Хеллер, А. Пігу, У. Шульц, С. Харріс, Р. Харрод та інші	стабілізації коливань ділового циклу та регулювання обсягів виробництва. Циклічна властивість фіскальної політики залежить від наявності (доступу) фінансових ресурсів на внутрішніх і міжнародних ринках капіталу, а також від інституційної якості країни (рівня корупції, забезпечення прав власності інвесторів, довіри до уряду і фінансових інститутів, політичних ризиків, провалів ринку)
Теорія монетаризму М. Фрідмен, Л. Клейн, Дж. Сакс, М. Міллер та інші	впливі на інфляцію і вилучення зайвих грошей з обігу; стимулюванні господарської діяльності шляхом використання податкових пільг і регулювання грошової маси з одночасним зниженням податкових ставок;
Теорія економіки пропозиції А. Лаффер, Дж. Гілдер, М. Уейденбаум, М. Бернс, Г. Стайн та інші	формуванні доходів державного бюджету шляхом встановлення оптимальних податкових ставок для забезпечення максимальних податкових надходжень до нього; стимулюванні інвестицій шляхом радикального зниження податкових ставок і формуванні доходів державного бюджету за рахунок розширення податкової бази і зменшення державних витрат, недопущенні бюджетного дефіциту шляхом зменшення соціальних програм, скорочення бюрократичного апарату, відмови від малоефективних витрат;
Теорія інституціоналізму Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт, О. Уільямсон та інші	проведенні фінансово-бюджетних реформ шляхом підвищення податкових ставок; ідентифікації факторів і меж дії формальних і неформальних інститутів для регулювання податкових відносин, скороченні трансакційних податкових витрат, прозорості процесів збирання й витрачання податкових надходжень, протидії формуванню девіантної податкової поведінки суспільства
Теорія суспільних благ і суспільного вибору К. Вікселль, П. Самуельсон, В. Парето, Дж. М. Б'юкенен, С. Брю, Дж. Стігліц та інші	забезпеченні специфічних суспільних потреб держави і створенні особливих благ за рахунок спеціальних ресурсів, якими є податки; ефективному опосередкованому, органічно вбудованому регулюванні для посилення або послаблення дії ринкового механізму з дотриманням принципу демократії в процесі прийняття фіскальних рішень

Джерело: узагальнено автором на підставі опрацювання [1-6, 15, 20, 29]

Учені наголошують, що варто відрізняти довгострокові і короткострокові цілі фіскальної політики, де до перших доцільно відносити «...досягнення економічного зростання, мак-

симальний рівень зайнятості населення країни і підвищення його добробуту», а до других – «...наповнення державного бюджету, досягнення його збалансованості, стимулювання інвес-

тиційної діяльності та ін.» [15, с.24].
Водночас, А. Крисоватий акцентує увагу на важливості фіскальної політики для забезпечення «...повної зайнятості, стабільності цін та економі-

чного зростання, а також як вплив держави на економічну кон'юнктуру шляхом зміни системи оподаткування державних витрат» [17, с. 11].

Таблиця 2

Узагальнення визначень сутності поняття «фіскальна політика»

Автор	Фіскальна політика – це ...
Слатвінська М. [8, с. 12]	сукупність заходів, методів, прийомів уряду, спрямованих на формування, розподіл і використання централізованих фондів держави, вирішення протиріч, що виникають як реакція на зовнішні та внутрішні фіскальні шоки й згладжування дисбалансів, які утворюються у фіскальній системі, шляхом змін у системі оподаткування, державних видатках, соціальних внесках, фінансуванні боргу з метою впливу на економіку і реалізації завдань стратегії соціально-економічного розвитку країни
Василик О.[9] Воробйов Є., Гриценко А. та ін.[10]	сукупність фінансових заходів держави щодо формування величини і структури державних витрат, трансфертних виплат і системи оподаткування
Масліченко С. [11, с. 8]	суб'єктивна форма прояву об'єктивної дії фіскального механізму, як сукупність методологічних принципів, практичних форм організації та методів використання державних фінансів
Соломенко С. [12, с.4]	сукупність заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат шляхом впливу на стан господарської кон'юнктури, перерозподілу національного доходу, нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм
Базилевич В. та ін. [13, с.690]	урядовий вплив на економіку через оподаткування, формування обсягу і структури державних витрат з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання і обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань
Карлін М. [14, с.37],	система заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових платежів до бюджетів усіх рівнів і позабюджетних державних цільових фондів та відповідних видатків з них
Юрій С., Крисоватий А., Майбуров І., Кошук Т. [15, с.24]	головна ланка економічної політики, система заходів, здійснюваних урядом держави, для вирішення певних короткострокових та довгострокових суспільних завдань за допомогою системи оподаткування країни
Сідельникова Л. [16, с.13]	комплекс заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових надходжень до державного бюджету, напрями здійснення державних видатків та способи залучення позикових коштів, з метою максимального використання можливостей податкового забезпечення функціонування держави та потенційного фіскального ефекту економічно виправданого державного запозичення задля ефективного фінансування суспільно необхідних видатків, спрямованих на підвищення ефективності економіки та стимулювання економічного зростання

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання вказаних наукових праць

Спираючись на сутнісну основу поняття «політика», О. Огірко та І. Крет надають визначення фіскальної політики з уточненням її завдань, як «цілеспрямовану політику в галузі доходів державного бюджету, політику щодо встановлення (визначення) та отримання (акумулювання) надходжень до нього (тобто до державного бюджету) з метою вирішення таких ключових (основних) завдань, як: 1) зменшення загального рівня безробіття; 2) підвищення рівня якості життя населення; 3) стимулювання підприємницької діяльності (ініціативи); 4) недопущення неефективного використання ресурсів; 5) розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності; 6) недопущення зростання рівня інфляції.» [18, с.2006]. Проте, не можна вважати такий підхід всебічним, адже дослідники акцентують увагу тільки одній складовій, а саме політиці формування державних доходів, залишаючи поза увагою політику державних видатків, що опосередковано вказано в переліку наведених ними її завдань.

А. Тимошенко, дотримуючись широкого підходу, вважає, що фіскальна політика – це «частина економічної політики держави, основною метою якої є стимулювання економічного зростання через оптимальне наповнення Державного бюджету та стримування інфляційних процесів, забезпечення умов для розвитку економіки, стимулювання розвитку підприємництва та виробничого потенціалу, яка окрім політики доходів має включати і політику державних витрат, а саме впровадження дієвого механізму розподілу і використання видатків та регулювання міжбюджетних трансфертів» [19, с.198].

За об'єктним підходом Р. Дорнбуш і С. Фішер вказують, що фіскальна політика оперує обсягами «...урядових закупівель, трансфертних платежів і податків» [20, с. 90]. У тлумаченнях інших дослідників бачимо, що об'єктом фіскальної політики переважно виступають доходи і видатки, державний борг. Об'єктна особливість дозволяє за структурним підходом розглядати фіскальну політику як поєднання політик державних доходів і видатків, податкову та боргову політику, а також враховувати соціальну політику, що підкреслює її багатоаспектний характер, складну організаційно-функціональну структуру та інформаційну модель.

За суб'єктно-об'єктним підходом Ю. Іванов та О. Тищенко розглядають фіскальну політику як «систему відносин, які складаються між платниками податків і державою, а також стратегію їх дій в різних умовах господарювання і різних економічних системах» [21, с.13].

Критичний аналіз тлумачень поняття «фіскальна політика» свідчить про схильність деяких дослідників ототожнювати його також з поняттям фіскального механізму, з різним ступенем деталізації визначаючи цілі, завдання, функції. Натомість С. Масліченко наголошує, що, на відміну від фіскальної політики, фіскальний механізм – це сукупність організаційно-економічних відносин з приводу розподілу та перерозподілу національного доходу з метою досягнення загальноекономічних і соціальних цілей у суспільстві [11, с.4].

У сучасній науковій літературі поряд з широким за вузьким підходом фіскальну політику ототожнюють з податковою, бюджетною або бюджет-

но-податковою політикою. Вважаємо, що ототожнення фіскальної політики з податковою є не досить коректним, адже остання безпосередньо впливає з сутності і функцій податків, спирається на податкову систему як інституційну основу, а її організаційно-економічна сутність проявляється через податкову діяльність із застосуванням податкового законодавства та регулювання для встановлення оптимального рівня податкового навантаження, оподаткування фізичних і юридичних осіб (Т. Ковальова та ін. [22], Л. Чалдаева [23], В. Вішневський [24], М. Грідчина [25] та інші).

Ототожнення фіскальної політики з бюджетною також не можемо вважати прийнятним, коли бюджетна політика реалізується через «сукупність заходів у сфері організації бюджетних відносин з метою забезпечення його грошовими коштами для виконання своїх функцій», «цілей і завдань в області державних фінансів, розробку механізму мобілізації грошових коштів в бюджет, вибір напрямів використання бюджетних коштів, управління державними фінансами, податкової та бюджетної системою, організацію за допомогою фіскальних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів» [26, с.227]. Якщо виходити з того, що основною бюджетної політики є бюджетні відносини, то в цьому визначенні логіку її сутності порушує включення таких характеристичних уточнень, як управління податковою системою та використання фіскальних інструментів для регулювання економічних і соціальних процесів. Підкреслимо, що бюджетна політика виступає засобом реалізації економічної і соціальної політики.

Фіскальна та бюджетно-податкова політика доволі часто вживаються як синоніми напевно внаслідок того, що структурно фіскальна політика об'єднує податкову та бюджетну компоненти. Тому сутність бюджетно-податкової політики конкретизують як систему регулювання економіки шляхом упровадження змін державних витрат, податків і стану державного бюджету, комплекс заходів, що здійснює держава, маючи за мету стабілізацію економіки за допомогою зміни величини доходів та/або витрат бюджету [27].

Дієвість фіскальної політики певною мірою залежить від вибору фіскальних інструментів відносно циклів ділової активності та стану економічного середовища та дотримання основних принципів, які забезпечують їй оптимальність. Спираючись на авторитетну думку Дж. Стігліца, до таких її принципів відносять економічну ефективність, адміністративну простоту, політичну відповідальність, гнучкість і справедливість [28, с. 369-386]. Означена система принципів фіскальної політики сьогодні може бути значно розширена за рахунок включення таких принципів:

- своєчасність – швидке адаптивне реагування на мінливість економічного середовища;

- довготривалість – забезпечення можливості отримання довгострокового позитивного ефекту за рахунок комплексного застосування фінансових інструментів фіскального і бюджетного характеру для пом'якшення циклічних коливань, враховуючи фази економічного циклу розвитку економіки;

- стійкість – недопущення негативної реакції фінансових ринків, фіска-

льної кризи та зростання державного боргу, антифіскальної поведінки суспільства;

- консолідація – упродовження комплексу фіскальних і бюджетних інструментів для скорочення державного боргу, покращення структури боргових платежів і зменшення видатків на його обслуговування у відповідь на глобальні виклики, погіршення економічної ситуації і стану державних фінансів;

- багатовимірність – розкриття змісту і проявів через структурно-функціональну, інституціональну, нормативно-правову, операційну, часову і територіальну сутність;

- збалансованість – забезпечення достатнього обсягу суспільних доходів в інтересах формування бюджету держави з дотриманням мінімізації економічних збитків платників податків;

- достатність – встановлення співрозмірності рівня податків та зборів потребам покриття витрат бюджету;

- диверсифікованість – використання різноманітних фіскальних інструментів для покриття невизначеності ефекту дії того або іншого заходу фіскальної політики;

- інформаційність – використання різноманітних джерел інформації, накопичення та обробка великих масивів даних сучасними цифровими технологіями в сфері фіскальних відносин для розвитку єдиного інформаційного простору і доступності інформаційних ресурсів у реальному часі з метою нівелювання наслідків інформаційної асиметрії, що дозволяє усунути провали ринку і забезпечити справедливий розподіл суспільних благ;

- транспарентність – відкритість бюджетних процесів та інформування суспільства про плани і фактичні ре-

зультати фіскальної політики, бюджетну дисципліну і відповідальність, фіскальні ризики відповідно до встановлених стандартів прозорості і звітності у доступній формі з належним рівнем якості і достовірності даних;

- інтегрованість – формування ефективного національного фіскального простору, що відповідає міжнародним принципам і нормам та здатний забезпечити сталий економічний розвиток. Прикладом реалізації цього принципу, на наш погляд, можна вважати єдність урядів країн світу в здійсненні проактивної фіскальної політики під час пандемії COVID-19.

Для більш глибокого розуміння змістовної сутності виокремимо основні функції фіскальної політики, до яких перш за все відносяться фіскальна (забезпечення дохідної частини бюджету через базу оподаткування, запобігання ухиленню від сплати податків), регуляторна (підтримка реалізації завдань економічної політики через систему пільг і преференцій (стимулювання), податкового тягаря (дестимулювання), відрахувань для відтворення ресурсної бази (відтворювальна)), розподільча або соціальна (перерозподіл суспільних доходів і благ), контролююча (моніторинг своєчасності і повноти надходжень до бюджету).

Окремою уваги заслуговує стабілізаційна функція, залежно від якої визначають стримуючу та експансіоністську фіскальну політику. Принципова відмінність цих видів полягає в тому, що перша здійснюється під час економічного зростання, а друга – на етапі рецесії для подолання наслідків кризових явищ. Метою і функціями стримуючої фіскальної політики є сповільнення інфляції, стабілізація темпу економічного зростання, зниження

рівня безробіття, скорочення дефіциту бюджету і державного боргу. Експансіоністська фіскальна політика передбачає виконання стимулюючої функції шляхом збільшення різних типів державних витрат і зниження податків, але водночас вона негативно впливає на державний бюджет, слідством чого стає збільшення дефіциту і державного боргу, зростання інфляції.

В умовах поширення інформаційної економіки, засновником теорії якої є Дж. Стігліц [**Ошибка! Закладка не определена.**], набула прояву інформаційна функція фіскальної політики, яка передбачає забезпечення розуміння всіма учасниками фіскального процесу прав і обов'язків за рахунок інформаційної відкритості, а також створення умов для виконання податкових зобов'язань використовуючи сучасні комунікаційні засоби передачі інформації.

Висновки. Таким чином, визначення економічної сутності поняття «фіскальна політика» формує ґрунтовний економічний базис, а методологічну основу становлять контекстуальний, історичний, змістовний, системний та комплексний підходи. На нашу думку, фіскальну політику варто розглядати системно і комплексно з урахуванням функціонально-цільового підходу, а саме виконання нею організаційно-економічної, стимулюючої та регулюючої функцій, відносно яких фіскальна політика – це:

1) складна система організації економічних відносин її реалізації, що складається з двох взаємозалежних підсистем – бюджетної і податкової, кожна з яких передбачає наявність дієвого механізму, перша – розподілу і спрямування фінансових ресурсів на здійснення державних видатків для

реалізації соціально та економічно значимих проєктів, а друга – формування доходів бюджету;

2) діяльність держави, яка спрямована на забезпечення макроекономічної стабільності і детінізації економіки, стримування інфляційних процесів, безробіття і трудової міграції шляхом створення сприятливого бізнес-середовища та інвестиційного клімату за допомогою зменшення податків і впровадження податкових стимулів, збільшення державних інвестицій;

3) оптимально збалансоване регулювання співвідношення між податковими відносинами та державними витратами задля недопущення фіскальної кризи, здійснення позитивного впливу на економіку і проведення виваженого управління державним боргом, що реалізується через комплекс економічних, організаційних, правових та інших заходів.

Системність і комплексність фіскальної політики підтверджується також з позиції управлінського підходу, адже її формування є результатом системної управлінської діяльності, а реалізація – управлінським процесом втілення комплексного плану дій.

Характеристичні особливості фіскальної політики визначаються її цілями і завданнями, принципами і функціями, ресурсами та інструментами, що створюють переваги, до яких відносяться наявність ефекту мультиплікатора та автоматичних стабілізаторів, відсутність зовнішнього лага, та зумовлюють недоліки – ефект витіснення, наявність внутрішнього лага, невизначеність, дефіцит бюджету.

Фіскальна політика спирається на чітко визначену інституційну структуру (бюджетну та податкову системи)

та достатню формалізацію на рівні нормативно-правового забезпечення її податкової і бюджетної компоненти. Проте практика доводить, що, незважаючи на це, значний вплив на ефективність фіскальної політики має невизначеність економічних ефектів податкової компоненти у відповідь на зміни економічного середовища та поведінкові аспекти всіх учасників фіскальних відносин. Це, в свою чергу, створює передумови для виникнення такі явища як фіскальна криза і фіскальна конкуренція, зумовлює необхідність трансформації фіскальної політики для забезпечення фіскальної стабільності. Більш прогнозованою і результативною є бюджетна компонента

завдяки досконалості контролю і нагляду за бюджетом та його збалансованістю.

Отже, фіскальна політика здійснюється залежно від стану розвитку національної економіки, а тому має динамічний характер, але її незмінними пріоритетами залишаються макроекономічна стабільність, стійкість бюджетної системи, підтримка інвестиційної та стимулювання інноваційної діяльності. Ефективність фіскальної політики передбачає конкретизацією цілей і завдань, методів і механізмів її реалізації при збалансованому державному регулюванні, враховуючи ринкові процеси і динаміку глобальних змін.

Список використаної літератури

1. Вишне夫斯基 В.П., Веткин А.С., Вишневская Е.Н. и др. Налогообложение: теории, проблемы, решения / под ред. В.П. Вишневого. Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. 504 с.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М. : Прогресс, 1978. 494 с.
3. Томнюк Т. Л. Фіскальне регулювання у провідних економічних теоріях ХХ–ХХІ ст. *Проблеми економіки*, 2018. № 2 (36). С. 344-349
4. Нуреев, Р. М. Теория общественного выбора . Курс лекцій : учеб. пособие для вузов. М.: Изд. Дом ГУВШЭ, 2005. 531 с.
5. Кэмпбелл Р. МакКоннел, Стэнли Л. Брю. Экономикс: принципы, проблемы и политика. М. : ИНФРА-М, 1999. 974 с.
6. Самуельсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. К. : Основи, 1995. 574 с.
7. Будаговська С., Кілієвич О., Луніна І., Пахомова Т. Мікроекономіка і макроекономіка: підручник: у 2 ч. / за ред. С. Будаговської. К.: Основи, 2007. 520 с.
8. Слатвінська М. О. Фіскальна політика в умовах модернізації фінансової системи: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.01.08. Одеса: ОНЕУ, 2019. 43 с.
9. Василик О.Д., Павлюк К. Державні фінанси України: підручник. Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.

10. Воробійов Є., Гриценко А., Лісовецький В., Соболєв В. Економічна теорія: посібник для вищої школи. К.; Х.: ТОВ «Корвін», 2003. 703 с.
11. Масліченко С. О. Фіскальний механізм у системі державного регулювання: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01. Київ, 2002. 19 с.
12. Соломенко С. М. Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика. *Фінанси України*, 2008. № 4. С. 3-12.
13. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик К.С. Макроекономіка : підручник. / за ред. В.Д. Базилевича. К. : Вид-во «Знання», 2007. 703 с.
14. Карлін, М. І. Соціальна і фіскальна політика держави: проблеми регіональної координації в умовах нового етапу глобалізації. *Демографія та соціальна економіка*, 2014. № 2. С. 34–44
15. Юрий С.И., Крисоватый А.И., Майбуров И.А., Кошук Т.В. Турбулентность налоговых реформ. К. : Знания, 2011. 382 с.
16. Сідельникова Л.П. Податкові та позичкові фінанси: фіскальна філософія вибору: монографія. Херсон : Грінь Д.С., 2010. 436 с.
17. Крисоватий А.І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання: монографія. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2000. 246 с.
18. Ogirko O., Kret I. Фіскальна політика держави: сутність та аналіз особливостей складових з їх компонентами. *Traektoriâ Nauki*, 2018. Вип. 4(8). С. 2001-2008. DOI: 10.22178/pos.37-5
19. Тимошенко А. О. Стратегічні напрями реформування фіскальної політики України. *Modern Economics*, 2017. №6. С.195-209
20. Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика : пер. с англ.. М. : Изд-во МГУ, ИНФРА-М, 1997. 784 с.
21. Иванов. Ю. Б., Тищенко А. Н. Современные проблемы налоговой политики: учебное пособие. Х: ИД «ИНЖЭК», 2006. 328 с.
22. Дьяконова М.Л., Ковалева Т.М., Кузьменко Т.Н. и др. Финансы и кредит: учебник / под ред. Т.М. Ковалевой. М., 2008.
23. Финансы, денежное обращение и кредит: учебник / под ред. Л.А. Чалдаевой. М., 2011.
24. Налоговая политика: методология, теория и практика / под ред. В.П. Вишневого. Донецк, 2011.
25. Гридчина М.В. Налоговая система Украины: учеб. пособие. К.: МАУП, 2003. 144 с.

26. Дорофеев В.Г., Петрученя И.В. Особенности бюджетной политики Республики Беларусь на современном этапе развития. URL: <https://core.ac.uk/download/214868724.pdf> (дата звернення: 05.06.2021)
27. Бюджетно-налоговая политика государства. URL: <https://schetuchet.ru/byudzhethno-nalogovaya-politika-gosudarstva/> (дата звернення: 05.06.2021)
28. Стиглиц Дж.Ю. Экономика государственного сектора. М., ИНФРА-М, 1997. 720 с.
29. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навчальний посібник / за ред.: Ю. Б. Іванова, І. А. Майбурова. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.

JEL Classification: E62, O23

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FISCAL POLICY

ONISCHSHENKO Hanna*Ph. D. student,**Banking University**e-mail: krobinec8@ukr.net*

Abstract. *The importance of the place and role of fiscal policy in regulating the economy according to modern economic theories is generalized, the pluralism of scientific points of view to the essence of the concept of "fiscal policy" is investigated, the characteristic features of fiscal policy which are reflected in its purposes, tasks, the structural basis presented by tax and budgetary components, tools are allocated. Based on the results of comparative analysis, the author's interpretation of the concept of "fiscal policy" is provided from the standpoint of systemic, comprehensive and functional-targeted approaches. The clarification of the principles and functions of fiscal policy are further developed.*

Keywords: *fiscal policy, fiscal regulation, tax policy, budget policy, budget system, tax system, taxes, budget.*

The purpose of the article is to generalize the theoretical foundations and clarify the essence of the concept of "fiscal policy" for a more thorough understanding of ways to reform it and increase efficiency.

Modern economic theories consider the role of fiscal policy from the standpoint of economic regulation, which confirms the importance of its importance, on the one hand, and the evolutionary formation of the theoretical basis depending on the macromodel of regulation - on the other.

A comparative analysis of different approaches to the interpretation of the concept of "fiscal policy" allowed to establish their unity in terms of the essential basis, which consists in the system of measures, as well as the presence of its content-target orientation.

Critical analysis of interpretations of the concept of "fiscal policy" shows the

tendency of some researchers to identify it with the concept of fiscal mechanism, with varying degrees of detail defining goals, objectives, functions.

In the modern scientific literature, along with a broad and narrow approach, fiscal policy is identified with tax, budget or fiscal policy. We believe that the identification of fiscal policy with tax and budget is not correct enough.

Fiscal and tax and budgetary policies are often used interchangeably, probably because structural fiscal policies combine tax and budgetary components.

In our opinion, fiscal policy should be considered systematically and comprehensively, taking into account the functional-targeted approach, namely the implementation of its organizational and economic, incentive and regulatory functions.

Characteristic features of fiscal policy are determined by its goals and

objectives, principles and functions, resources and tools.

System of principles of fiscal policy today can be significantly expanded by including the following principles: timeliness, longevity, sustainability, consolidation, multidimensionality,

balance, sufficiency, diversification, information, transparency, integration.

Fiscal policy is based on a clearly defined institutional structure (budget and tax system) and sufficient formalization at the level of regulatory support of its tax and budget components.

References

1. Vishnevskiy, V.P. (Ed). (2006). *Nalogooblozhenie: teorii, problemy, resheniya [Taxation: theories, problems, solutions]*. Donetsk: DonNTU, IEP NAN Ukrainy. [in Russian]
2. Keynes, Dzh. M. (1978) *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg [General theory of employment, interest and money]*. M. : Progress. [in Russian]
3. Tomniuk, T. L. (2018). Fiskalne rehuliuвання u proвідnykh ekonomichnykh teoriyakh XX–XXI st.[Fiscal regulation in the leading economic theories of the XX–XXI centuries]. *Problemy ekonomiky - Problems of the economy*, 2(36), 344-349. [in Ukrainian]
4. Nureev, R. M. (2005). *Teoriya obshchestvennogo vybora [Theory of social choice]*. M.: Izd. Dom GUVShE. [in Russian]
5. MakKonnell, K. R. & Bryu, S. L. (1999). *Ekonomiks: printsipy, problemy i politika [Economics: principles, problems and politics]*. M.: INFRA-M, 1999. [in Russian]
6. Samuelson, P.A. & Nordhauz, V.D. (1995). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. K.: Basics. [in Ukrainian]
7. Budahovska, S. (Ed). (2007). *Mikroekonomika i makroekonomika [Microeconomics and macroeconomics]*. (Vols.1-2). K.: Osnovy. [in Ukrainian]
8. Slatvinska, M.O. (2019). *Fiskalna polityka v umovakh modernizatsii finansovoi systemy [Fiscal policy in terms of modernization of the financial system]*. Extended abstract of Doctor's thesis. Odesa: ONEU. [in Ukrainian]
9. Vasylyk, O.D. & Pavliuk, K. (2003). *Derzhavni finansy Ukrainy [Public finances of Ukraine]*. Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian]
10. Vorobiov, Ye., Hrytsenko, A., Lisovetskyi, V. & Soboliev V. (2003). *Ekonomichna teoriia: posibnyk dlia vyshchoi shkoly [Economic theory: a guide for high school]*. K.; Kh.: TOV «Korvin». [in Ukrainian]

11. Maslichenko, S. O. (2002). *Fiskalniy mekhanizm u systemi derzhavnoho rehuliuвання [Fiscal mechanism in the system of state regulation]*. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian]
12. Solomenko, S. M. (2008). Biudzhet povnoi zainiatosti ta fiskalna polityka [Full employment budget and fiscal policy]. *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*, 4, 3-12. [in Ukrainian]
13. Bazylevych, V.D., Bazylevych, K.S. & Balastryk K.S. (2007). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. K. : Vyd-vo «Znannia». [in Ukrainian]
14. Karlin, M. I. (2014). Sotsialna i fiskalna polityka derzhavy: problemy rehionalnoi koordynatsii v umovakh novoho etapu hlobalizatsii [Social and fiscal policy of the state: problems of regional coordination in the new stage of globalization]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and social economy*, 2, 34–44. [in Ukrainian]
15. Yuriy, S.I., Krisovatyy, A.I., Mayburov, I.A. & Koshchuk T.V. (2011). *Turbulentnost' nalogovykh reform [Turbulence of tax reforms]*. K. : Znaniya. [in Russian]
16. Sidelnikova, L.P. (2010). *Podatkovi ta pozychkovi finansy: fiskalna filosofiia vyboru [Tax and loan finance: fiscal philosophy of choice]*. Kherson : Hrin D.S. [in Ukrainian]
17. Krysovatyi, A.I. (2010). *Opodatkuvannia i rynek: umovy ta mozhlyvosti poiednannia [Taxation and the market: conditions and possibilities of combination]*. Ternopil : Vydavnytstvo Karpiuka. [in Ukrainian]
18. Ogirko, O. & Kret, I. (2018). Fiskalna polityka derzhavy: sutnist ta analiz osoblyvostei skladovykh z yikh komponentamy [The Fiscal Policy of the State: The Essence and the Analysis of the Features of Its Constituents With Their Component]. *Traektoriâ Nauki - Path of Science*, 4(8), 2001-2008. DOI: 10.22178/pos.37-5 [in Ukrainian]
19. Tymoshenko, A. O. (2017). Stratehichni napriamy reformuvannia fiskalnoi polityky Ukrainy [Strategic directions of reforming the fiscal policy of Ukraine]. *Modern Economics*, 6, 195-209. [in Ukrainian]
20. Dornbush, R. & Fisher, S. (1997). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. M. : Izd-vo MGU, INFRA-M. [in Russian]
21. Ivanov, Yu. B. & Tishchenko, A. N. (2006). *Sovremennyye problemy nalogovoy politiki [Modern problems of tax policy]*. Kh: ID «INZhEK». [in Russian]

22. D'yakonova, M.L., Kovaleva, T.M, Kuz'menko, T.N. & et al. (2008). *Finansy i kredit [Finance and credit]*. Moscow. [in Russian]
23. Chaldaeava, L.A. (Ed). (2011). *Finansy, denezhnoe obrashchenie i kredit [Finance, money circulation and credit]*. Moscow. [in Russian]
24. Vishnevskiy, V.P. (Ed). (2011). *Nalogovaya politika: metodologiya, teoriya i praktika [Tax policy: methodology, theory and practice]*. Donetsk. [in Russian]
25. Gridchina, M.V. (2003). *Nalogovaya sistema Ukrainy [Tax system of Ukraine]: Ucheb.* Kyiv: MAUP. [in Russian]
26. Dorofeev, V.G. & Petruchenya, I.V. Osobennosti byudzhetnoy politiki Rspubliki Belarus' na sovremennom etape razvitiya [Features of the budgetary policy of the Republic of Belarus at the present stage of development]. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/214_868724.pdf [in Russian]
27. Byudzhethno-nalogovaya politika gosudarstva [Fiscal policy of the state]. schetuchet.ru. Retrieved from: <https://schetuchet.ru/byudzhethno-nalogovaya-politika-gosudarstva/> [in Russian]
28. Stiglits, Dzh.Yu. (1997). *Ekonomika gosudarstvennogo sektora [Public sector economics]*. Moscow: INFRA-M. [in Russian]
29. Ivanov, Yu. B. & Maiburov, I. A. (Eds). (2010). *Podatkova polityka: teoriia, metodolohiia, instrumentarii [Tax policy: theory, methodology, tools]*. Kh.: VD «INZhEK». [in Ukrainian]